

ધસાકાવ્યો

લેખક

ચન્દ્રવદન ચીમનલાલ મહેતા

—જીવન-સંત્ર—

"પ્રેમ અને સ્વાગ"

સુશીલનકાર

કનુ દેસાઈ

પ્રકાશક

૧૯૩૩

મૃણાલંકર સોમનાથ ભટ્ટ - વડોદરા

૩૩૧-

લિપિવા

જરૂરનું

આ સંગ્રહમાંનાં કાવ્યો કર્તાની
પરવાનગી વિના કોઈએ કોઈપણ
ગતના સંગ્રહમાં લેવાં નહિ.

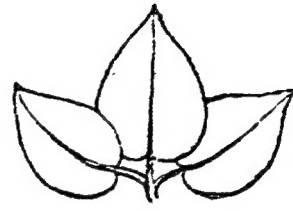
અર્ધય
૬૬૭૧.૩૩
મતા.૨૫
(૬૧૧)

31,549

મુદ્રક . અચુલાલ પોપટલાલ રાવત
પ્રકાશક . મૂળશંકર સોમનાથ લક્ષ્મી નંદલુવન રાવપુરા વડોદરા

કુમાર પ્રિન્ટરી, રાયપુર, અમદાવાદ

ધલા

ધલા એ નામ મને ઘણું ગમે છે. એ નામે મારા જીવનમાં સુખદુઃખના ઊભરા આણ્યા છે, શમાવ્યા છે. એ નામ સાથે અનેક સ્મૃતિચિત્રો સંકળાયેલાં છે. એ નામ સાંભળીને હું, જે કંઈ ખરાબ હોંઘશ તે મંટી તરત કંઈકવાર સારો થઈ જાઉં છું. તો એ નામ મને કેમ ન ગમે? ધલાવૃત્ત, ધલાવંશ, ઐલકૂળ, ધલા એ બધાં પુરાણનાં નામોમાંથી ધલા નામ સૌથી વધારે નાનપણથી જ મને ગમતું. એ નામની ઊજવણી કરવાનો આનંદ આજે મારાથી રોક્યો રોકાતો નથી.

ધલા કલ્પિત નથી; જીવંત વ્યક્તિ છે. ઘણાના જીવનમાં ઘણી વ્યક્તિઓ વણાયેલી હોય છે, એમ એ મારા જીવનમાં વણાયેલી છે. વળી ધલા એક નથી, ત્રણ છે. ત્રણમાંની જે મને મૂકી ચાલી ગઈ. . . ક્યાં? . . . જ્યાં હું નથી જઈ શકતો ત્યાં. છતાં એ સદગત છે તે મારે મન અમર છે. એક ગઈ સંવત ૧૯૮૨ના વૈશાખમાં—૧૯૨૬ના મેમાં; બીજી ગઈ સંવત ૧૯૮૭ના માઘમાં—૧૯૩૧ના ફેબ્રુઆરીમાં. ત્રીજી,

એ જેની અને મારી વચ્ચે ઝીણો તાંતણો સાંધી રહેલી છે. એટલો સૂક્ષ્મ તંતુ અનંત રાખવા, પ્રભુ! એટલી મારી એ ઇલા જેનને અખંડ સૌભાગ્યવતી રાખે. સમભાવશાળી ભાઈજેનો, અને વડીલ મિત્રો એને આશિર્વાદ આપે. મને પડેલી ખોટ પૂરવા જેઓ પોતાથી બનતું કરે છે તેઓ મને શુભાશિષ આપે. અચાનક હજી કોઈ ઇલા મારાં વારણાં લેવા, આશિર્વચન કહેવા, મને ઠારવા, અહીં કે ત્યાં, ક્યાંક પણ મને જરૂર મળશે એ મારી શ્રદ્ધા અખંડ રાખવા પ્રભુ મને બલ આપે!

અમે ચારે સાથે રમતાં, કૂદતાં, ફરતાં, લડતાં, વઢતાં, ‘તે દિ નો દિવસા ગતા:’. અમે શું ચે કરતાં, શું શું નહિ કરતાં, એ કથનીમાં સૌને રસ પડશે? બાળપણનો પંખીમાળો બાંધનારામાંથી રહેલી એક ઇલામાં જ હવે મારે ત્રણેનાં સ્મરણદર્શનો કરી કૃતાર્થ થવું રહ્યું.

સવાર પડે ને મને ઊગતે સૂરજે ‘ભાઈ’ કહી ઉઠાડે; ખાવાનામાં અરધા ઉપરનો ભાગ બાળુએ રાખી, પોતે પોતાનો ભાગ ખાવા માટે થોભે; જલલાની કસ, ડગલાનાં બોરીઆં, ટોપી પરની ધૂળ, ઉઘાડમાથાની વેવલી બાબરી, ચશ્માના તારબંધ ઉપરનો મેલ, અને એવી અનેક વસ્તુઓને સંભાળ લઈ સમરાવે; મને વઢે, ટોકે, સતાવે, ખીજવે, પજવે, પટાવે, ફટકાવે; જે મારા સંસ્કાર પોષે, નીતિ ઘડે, પ્રેરણા આપે, સવારે ઊઠતાં જેના દર્શન વિના દિવસ ‘સારો’ નહિ બન્ય એમ માનું, જેને પગે લાગ્યા વિના, જેના શુભાશિષ વિના કોઈ પણ કામની શરૂઆત ન કરું, જેને હું આખા દિવસનો હિસાબ આપું, જેની આગળ સઘળા ભૂલો કચૂલું, જેની આગળ કદી બૂઠું ન બોલું, જેની હૂંફે, જેના હેતે, જેના આશિષે, કર્તવ્યપંથે યથાશક્તિ વહો બઢું; જીવનને વારંવાર ઘેરી વળતી કાળી વાદળી જેના એક જ હાસ્યચક્રે દૂર થાય,—એવી મારી ઇલાનાં કેટલાં ગુણગાન ગાઉં?

આકાશની પાટી ને સાગરની રૂશનાઈ યનાવીને લખું? કે હિમાલયના ઝોગળતા હિમતી કલમઝારી યનાવીને લખું? કે સૂરજ કિરણોની લીટીઓ ગોઠવી એમાં ચાંદાના અક્ષરો વડે નવી લિપિ આલેખું?

એવી મારી જીવંતમૂર્તિ ધલાએ મારા જીવનમાં સજીવન કરેલા સંસ્કારના બદલામાં આ સંગ્રહના રૂપમાં વળતર—એનું તે શું પ્રમાણ? બહેનના એ નિર્મળ પવિત્ર નિઃસ્વાર્થ ભાવનો આ કેટલો નિર્બળ પડધો! એને દીધેલા સંતાપ, એને ચીડવવાના કરેલા પાપનું આ કેટલું નિર્જીવ પ્રાયશ્ચિત્ત!

હું કુબેરદેવ હોઉં તો ઠંકઠેકાણે ધમારતો બાંધી એને ‘ધલા’ નામ આપું; (અરે હું વિશ્વકર્મા હોઉં તો—કે બ્રહ્મા જ હોઉં તો—નવી જ સૃષ્ટિ રચી એને ‘ધલા’ નામ નહિ આપું?) હું શિખરિણી હોઉં તો એકાદ લવ્ય અને સુંદર ગિરિશૃંગ શોધી, સાં ચઢી એને ‘ધલાશિખર’ નામ આપું; હું કાઘ મોટો સાગરએક હોઉં તો એકાદ ખડક શોધી વહાણોને સાવચેત રહેવા સાં એક નાજુક પણ મજબૂત દીવાદાંડી બાંધી એને ‘ધલાદીવી’ નામ આપું; અથવા તો હું એક મહાન વૈજ્ઞાનિક થાઉં તો જગતજ્યોતિમાંથી એકાદ નવું રશ્મિ શોધી એને ‘ધલાકિરણ’ નામ આપું; કે ખગોળમાં નવો જ ‘ધલાતારો’ શોધું.

પરંતુ અભારે સંતોષે એવું તો આ જ છે એક સ્મારક. આ તો રંક પ્રયાસ, ભગિનીહેતના લવ્ય કર્મકાંડના ઉપનિષદ્-સાહિત્યમાંથી એકાદ નજીવા શ્લોકનો ઉચ્ચારમાત્ર, ધ્વનિમાત્ર, શબ્દમાત્ર.....

હમણાં તો આટલાથી જ માફ ધલા તરફનું ઝાણ અદા થએલું માની મારે પ્રલાવાનું!

હવે પછી

●

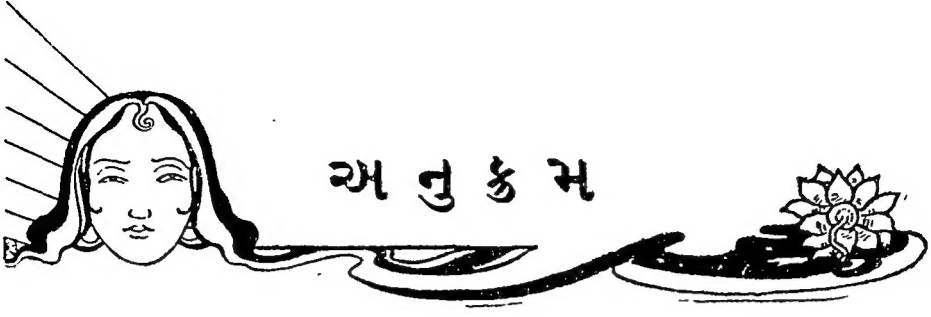
આગગાડી

રતન

અખો અને ખીજાં નાટકો

પ્રેમનું મોતી અને ખીજાં નાટકો

મૅટ્રિક

અર્પણ	૧	પડઘો	૪૮
પ્રલાને	૨	આશા	૫૦
દેવગ્ધાલ	૩	આશિષ	૫૨
વરદાન	૪	કાળકોટડી	૫૪
દિવાળી	૬	ગાઢ નિદ્ર	૫૫
સાતતાળી	૭	સ્મરણું	૫૭
વનદેવી	૯	પચ્ચીશી	૫૯
હાલાં	૧૧	મા	૬૪
ઓળખ	૧૩	યમલ	૬૫
સ્વાર્થી	૧૫	૧ શૈશવ	૬૭
અભિલાષ	૧૬	૨ ધન્ય ઘડી	૬૭
ધન્દુ	૧૮	૩ અખોલા	૬૮
એકમ	૨૦	૪ સન્ધિ	૬૯
કલ્યાણ	૩૦	૫ પ્રાર્થના	૭૦
ખેતી	૩૫	૬ સૂકી પાંદડી	૭૦
ચઢો રે શિખર!	૩૭	૭ આંસુ	૭૧
જન્મોત્રી	૩૯	૮ આશાતૃષા	૭૨
વિધાત્રી	૪૧	૯ નિરાશા	૭૨
ભવિષ્યવેત્તા	૪૩	૧૦ વિષપાન	૭૩
તારા	૪૬	૧૧ અદ્ધા	૭૪

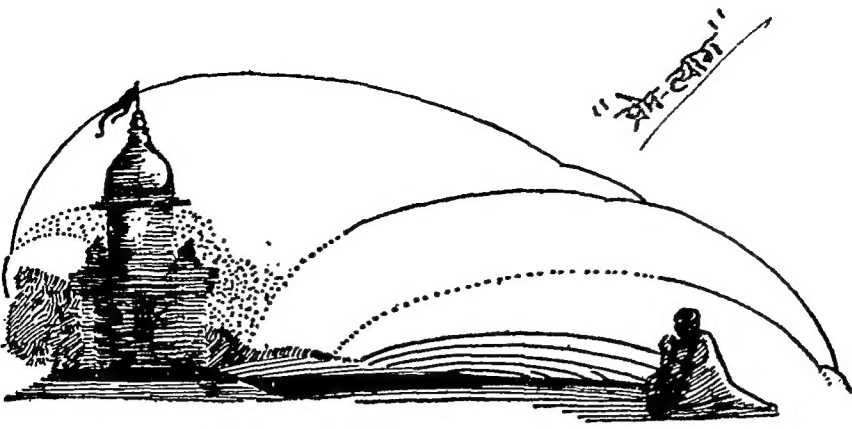
૧૨ જ્યોતિ	૭૫	સ્મારક	૯૨
૧૩ આશ્વાસન	૭૫	વદાય	૯૪
૧૪ અશ્રદાન	૭૬	પ્રણામ	૯૫
દર્શન	૭૮	કાળરાત્રિ	૯૬
કંચનગંધા	૮૩	પ્રત્યય	૯૭
સ્વપ્નું	૮૯	પ્રયાણ	૯૮
કર્મણ્યે	૯૦	અવસાન	૯૯
ત્રિકાળ	૯૧	વિસર્જન	૧૦૦

આપલું સુધારી લેજો

પૃષ્ઠ	૧	૭૫૨	છેલ્લી	લીટીમાં	પ્રિયવંદા ને	બદલે	પ્રિયવંદા
„	૫૨	„	૧૨મી	„	પત્રી	„	પીછી
„	૭૦	„	૮મી	„	છુટી	„	છુટી
„	૭૪	„	૪થી	„	ઔષધિ	„	ઔષધી
„	૭૬	„	૨૦મી	„	ઉભયને	„	ઉભયનો
„	૯૪	„	૬ઠ્ઠી	„	રહી	„	વહી

મલાકાવ્યે।

અર્પણ

• પૃથ્વી •

પ્રિય— અહહ ! નામ એ ન ઉચરાય હાવાં પૂરું,
અને હૃદયમાં ભર્યું પુરણ, ઓસરે ના જરી.
સ્મરે, બચપણે સુકંઠ થકી કદપનાભોમમાં
નદી ગિરિ વનો ઘટા કુસુમ ભવ્યવૈકુંઠ ને
અલૌકિક ઉઘાડનાર પરીલોક જાદૂભર્યા
તાણી હતી તું એક સૃષ્ટિ રચનાર દેવી, પ્રિય—
ધરે સકળ શબ્દ રૂપ અહીં, બહેન ! એ ન્યાળવા
કર્યાં ન વિધિએ કદી શ્રમિત લોચનો તાહરાં !

પણે ઉભય મંદિરે પગથિયાં ચઢ્યાં ઊતર્યાં,
પવિત્ર તુજ અંગુલિ મધુર છાંટતી અંજલિ,
પદું વડીલ હું છતાં ય તુજ શિષ્ય બહાલો બની.
નથી સમરણું વધુઃ સ્મરણ જે ઠર્યાં એ રૂઠી
દમે હૃદયને, રૂઢે અધિક આજ આ અર્પતાં;
ધરં દુઃખદ, છો તૂટે ઉર પ્રિયવૈદા ! ઓ ધલા !

ઈલાને

• પૃથ્વી •

ઈલા ! ઘડીક ચંલવી જીવન આ વહી જે જતું-
વનસ્પતિ તણી અહીં કુદરતે કટોરી કરી,
સહી મધુર મહેકની સુરસિ જે અનેરી ભરી,—
અહીં મસીખમાં નચિત થઈ આવને ખેસ તું,
અને ઉચર એક વાર મુજ લાડનું નામ તું,
—ન થાય તુજ હક્ક એ અવરનો કદી ચે જરી-
વળી સ્મરણભોમનાં સુમન સર્વ આ સંધરી;
—ગયું જીવન છો ગયું—જીવન જંખીએ આવતું.

અને તુજ તણો ગણી જીવનકાળ સંભાળજે !
ભવિષ્ય રચજે બની પ્રખર આતપે તું સુધા;
વળી સવિત શી હિમે; સુલગ હાસ્યચક્રે બધાં
દુઃખો નિત નિવારજે; તું મુજ ભાવિ ઉન્નતજે.
મૃદી છ મુજ મસ્તકે મૃદુલ આ હથેલી, સદા
મૃદી ત્યમ જ તું હજી, ભગિનિ ! નિત્ય પંખાળજે.

દેવખાલ

• ઇન્દ્રવજ્ર •

ઇલા ! કદી હોત હું દેવખાલ !
તારા ભરી આપત એક થાળ,
એના વડે ફૂકડીદાવ સાથે
ખંને રમ્યાં હોત અહો નિરાંતે.

ચાંદો ફરંતો નભથી હું લાવી,
ઝહેનાં રમ્યાં હોત દડો ખનાવી;
ને એ દડે હું વીજરેખ ખાંધું,
એને ઉછાળી જળચોમ સાંધું.

ને સાતરંગી ધનુવજ્ર ચારુ
લાવી સબલું તુજ અંગ ન્યારું;
ને શુભ્રકીર્તિ થઈ દિવ્ય પંથે
આહો ઊડ્યાં હોત જ દિગ્દિગન્તે.

વરદાન

• ઇન્દ્રવજ્ર •

‘ઇલા અહીં ને કદી દેવ આવે,
ને સાથ ને બે વરદાન લાવે;
બાણે છ તો શું—વરદાન કેવું
હું એક માણું પ્રભુ પાસ એવું ?

દેવેન્દ્રના દારુણ વજ્ર જેવા
પૃથ્વી વિષે છે દુઃખરાશિ એવા;
એમાં કડાકા ભરપૂર લાધું,
એને ફરંતી વીજરેખ બાંધું.

એ વજ્ર જેવાં વીજ ને કડાકા
સ્વર્ગે લઈ ફેડું ત્યહીં ધડાકા;
વેરે બધે એ દુઃખરાશિ દારૂઃ
એવું હું માણું વરદાન મારું.’

‘હું તો, ક ની, ભાઈ ન એમ માણું,
એ દેવને તો નમી પાચ લાણું;
જે દિવ્ય સંગીત ત્યહીં ગવાય,
જેથી બધો રાસ વળી રચાય;

ટાળી સદાની દુઃખની ય ભ્રાંતિ,
દે નિત્ય આનંદ અનંત શાંતિ;
સંગીત એવું ઉર ઠારનારૂં,
યાચું હું તો એ વરદાન મારૂં.

પૃથ્વી તણી નિત્ય પ્રદક્ષિણાઓ
હું તો ફરું ને ગજવું દિશાઓ;
ગાયા કરું એ જ અનંત ગીત,
પૃથ્વી પછી થાય જ સ્વર્ગજીત.’

દિવાળી

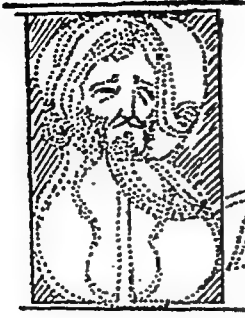
• ઇન્દ્રવજ્ર •

‘હાલા, દિવાળી ! દીવડા ‘કરીશું;
તારા સર્યા બ્યોમ થકી અહીં શું ?
કેવા ફટાકા અહીં આ ફૂટે છે !
આ કાનના તો પડદા તૂટે છે.’

‘સુણ્યા નથી તેં વીજના ઠડાકા !
એ સ્વર્ગમાંના ફૂટતા ફટાકા !
ત્યાં વાદળીવાદળીઓ અફાળી
સૌ દેવળાલો ભિજવે દિવાળી.’

‘તું ખેલ જ્યારે કદી લે અમોલા,
ઝીલું ન તારાં વચનો અમોલાં;
મૂંગા ફટાકા દિલમાંહી ફૂટે
ને એ સમે તો ઉતંતુ તૂટે.’

સાતતાળી

• ઇન્દ્રવજ્ર •

‘આવો, બધાં બાળક આંહીં આવો,
છે આજ છુટ્ટી રમતો જમાવો;
આલો રમાડું અહીં સાતતાળી.’
એ વૃદ્ધ બોલ્યો નિજ ડોક વાળી.

‘આપું છ ખેલ્લી તુજને હું તાળી:
બેટા સ્મરે છે, તુજ જેવી કાલી
વાણી હું ચે એક સમે વદો’તો,
માતા તણી ગોઠ મહીં લખ્યો’તો.

ને બાપુ! લે આ તું બીજી ચ તાળી,
એ જિંદગી ચે હતી કેં નિરાળી;
તોફાન મસ્તી—સુખી બાલ્યકાળ;
વીતી ગયાં સૌ પળમાં નિહાળ !

ત્રીજી તને આપું વળી હું તાળી,
નિર્દોષ આ જીવનકેરી પાળી;
હૈયા મહીં હોંસ કંઈ ભરી’તી,
આશા ધરી રંગ મને વરી’તી.

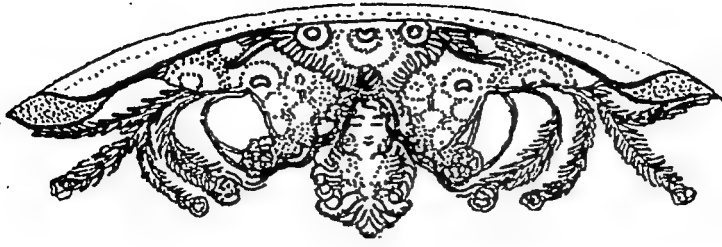

લે લાઈ ! તાળી વળી એક ચોથી,
એમાં પઢ્યો'તો રૂડી સ્નેહપોથી;
ગૂંથાઈ'તી ચોગમ મોહજળ,
વીતી ગયો એ ય વસંતકાળ.

લે પાંચમી આઃ ઘટમાળમાં હું
એવો પડ્યો જે હરખ્યો પિતા હું;
જીવ્યું ન જીવ્યું બધું એ સ્મરે છે,
કૈંકૈં પ્રસંગો નજરે તરે છે.

દેતાં તને આ વળી છઠી તાળી,
ખેટા દ્રવે છે મુજ હૈયું ખાલી;
સંસારચક્રે અટવાઈ જોયું,
કે હાય આ જીવન એમ જોયું.'

ને સાતમી તાળી ન દે શક્યો એ !
આંખો મીંચાણી, ઢગ થૈ પડ્યો એ;
એણે સુણી'તી નકી અંત-તાળી,
કાળે બજવી દીધ સાત તાળી.

વનદેવી

• ઇન્દ્રવજ્ર •

આમૈવ ! ઇલા ! કહું એક વાત,
જેને ખીલ્યાં છે ફૂલ જાતજાત;
લે ચાલ, આજે રમીએ સવારે,
આ પુષ્પનો તું શણગાર ધારે.

મોટા કહે છે રમું સાથ તારી,
વિદ્યા બધી ચે બળી જાય મારી;
વિદ્યા બધી તે બળતી હશે શું ?
ને જે બળે તો ચ વળી થશે શું ?

જાણે છ લાગે ફૂલમાં તું કેવી ?
ના હોય જાણે વનની શું દેવી !
ને જડેન તું જે વનદેવી થાય,
કેવો સદા શીતળ વાયુ વાય !

મારી દગે જે કદી આંસુ ન્યાળે,
હિતાળ હાથે મુજને તું ઝાલે;
ખીલંત કે પુષ્પની પાંદડીમાં,
ઢાળી મને તું હસવે ઘડીમાં.

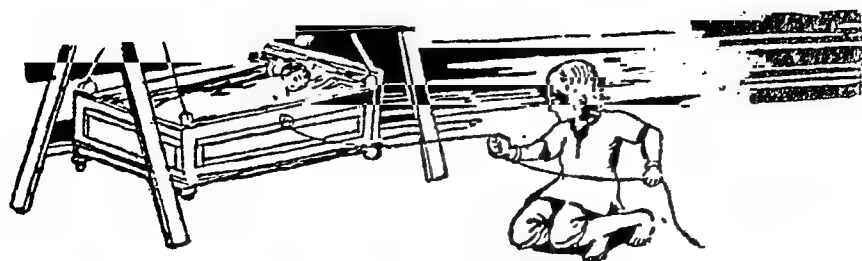
આકાશથી કેા મૃદુ રશ્મિ ચોરી,
હીચોળવા સ્નેહપરાગ દોરી
ગૂંથી મને ફૂલઝૂલે બુલાવે,
ને શોકચિંતા જગનાં બુલાવે.

સંકેરીને આ જળના તરંગ,
એનું કરી મિશ્રણ વાયુ સંગ,
રૂડાં રચી હાલરડાં અનંત,
ગાયા કરે નિત્ય જ મંદમંદ.

ને હર્ષધેલો પળમાં હું થાઉં,
નિદ્રાતાળી ગોઢ મહીં લપાઉં,
ત્યાં પોપચાંની થઇ રંગભૂમિ,
બહુભયો સ્વપ્ન રહે ઝૂઝી.

ને ત્યાં બને મુંઢર સ્વપ્નચ્છિટ,
ન્યાળી હું પામું વળી જ્ઞાનદષ્ટિ,
ત્યાં દેવદેવી ઉરભાવ રેલી,
પ્રહ્લાંડના ભેદ રહે ઉકેલી.

ને બહેન ! વિદ્યા બળી બય મારી,
યાચું કૃપા તો વનદેવી ! તારી:
વિદ્યા સજવંત કરંત રહેજે,
શોધી મને જીવનબુદ્ધી દેજે.

હાલાં

• ઇન્દ્રવન્ •

ઇલા! હતી તું કની છેક નાની,
લોકો કહેતા તુજને જ શાણી;
ને ખેન વાણી ચ વહંતી કાલી,
સૌને હતી તું વળી ખૂબ બહાલી.

ભાંધાડવા હાલરડાં હું ગાતો,
એ ગીત ગાતાં કહી ના ધરાતો;
ત્યારે સ્ફુરંતી ઉપમાવલિઓ,
આજે ન ઝીલે સ્મૃતિ-અંગુલિઓ.

‘સોનાતણા પારણીએ તું પોઢે,
મોતીગૂંથી ચાદર ખેન ઓઢે,
હીરા જડ્યા હાંસલીએ રમંતા,
માણેકના મોર વળી ફરંતા.

ને હીરદોરી—ને ખેન ગોરી,
ને એક વીરો—ને વીર હીરો;
પાતાલપાણી થકી હું નવાડું,
જાતે વખાણી ઝળલાં શીવાડું.’

સ્વપ્નાંલયો એ સુખી બાલ્યકાળ,
આંખો મીંચાતાં થતી સ્વપ્નમાળ;
એવાં હવે ના કદી સ્વપ્ન આવે,
ને સાથ મીઠી વળી ઊંઘ લાવે.

ઓ બહેન ! આજે નહિ ઊંઘ આવે,
તું ગાય હાલાં મુજ માટ લાવે;
જે, ગાઢ નિદ્રામહીં વિશ્વ લાગે,
એમાં અહીં આ તુજ આંખ જાગે.

ના પાસણું કે કંઈ હાંસલીઓ,
આજે ન ચાગું ઉપમાવલિઓ;
મારે કપાળે તુજ હાથ માંડ,
ને ‘ભાઈ’ બોલી મુજને ઊઘાડ.

ઝોળખ

• ઇન્દ્રવજ્ર •

કેવો મજેનો સુખી બાહ્યકાળ !
આ મસ્તી, તોફાન, જવું નિશાળ;
મલા ! થશે શું અતિ દિવ્ય એવું
નિર્દોષ આ જીવન સ્વપ્ન જેવું ?

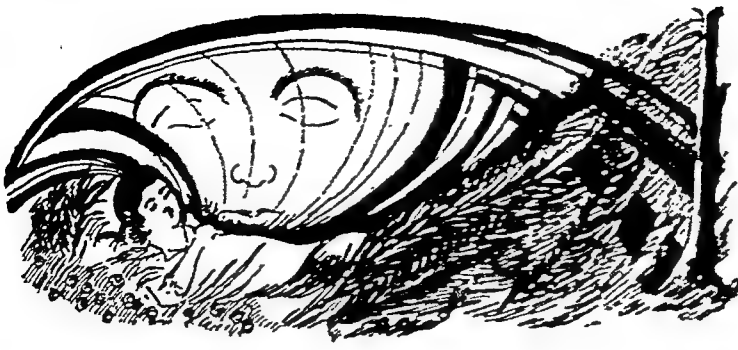
આ કેશ કાળા સહુ શ્વેત થાય,
ને આંખ આ જો કદી અંખવાય,
આ નેત્ર તારાં—સુરસોમધારા—
શી રીત જાણીશ પછી હું તારાં ?

ને ચન્દ્ર તારા સહુ લે વિસામા,
ને દિગ્ગજો ધૂળ ભરે દિશામાં,
આ હાથ તારો પથ દોરનારો,
શી રીત જાણીશ નકી જ તારો ?

તાં કદી જો ક ની મૃત્યુ થાય,
આનંદ આ જીવનનો ય જાય;

આ આંખ ને હાથ કદી ભુલાય,
તો યે કદી તું સ્મૃતિથી ભૂંસાય ?

હૈયા સહીં સૌન નિગૂઢ વ્યાપે,
ને એ મને જીવતદાન આપે;
એકાદ સાંઝે વળી આંસુ છાનું,
એથી જ જીવંત તને હું માનું.

સ્વાર્થી

• ઇન્દ્રવજ્ર •

જેવો તપે સૂર્ય જ તે ઘડીથી
મેં લોગવેલાં સુખસ્વપ્ન ચારુ,
વીણી બધાં એ ગણતો ફરીથી,
ત્યારે ઇલા ! હું તુજને વિસાડું.

સંધ્યાતણા નિર્મળ દિવ્યરંગી
રક્તાંબરે નિત્ય બધાં ય બાંધું;
ને એ મૂકી મસ્તક હું તરંગી
સૂતાં નિરાંતે ભર નીંદ લાધું.

રે નીંદમાં એક જ મૂર્તિ આવે,
આવી રમે, ને સુજ માટ એક
એ દિવ્ય ને સુંદર સ્વપ્ન લાવે;
એની પ્રભાતે ન મળે જ રેખ !

ના ના પ્રભાતે કંઈ રેખ લાળું
ત્યારે તને જીવન માંહીં ધાડું.

અભિલાષ

• ઇન્દ્રવજ્ર •

‘આજે ઇલા! છું ક ની સહેજ નાનો,
ખાકી ઊભો આંહીં રહું જ શાનો ?
આકાશપાતાળ કંઈ હું એક,
ખૂંદી વળું સર્વ દિશા અનેક.

ને સાત બે સાગર હોય સામે,
તે યે ફૂદી બાઉં જ એક વામે;
ને દૈવને તો ક ની ભોંય હેતું
એવું પછાડું—નહિ થાય બેતું.

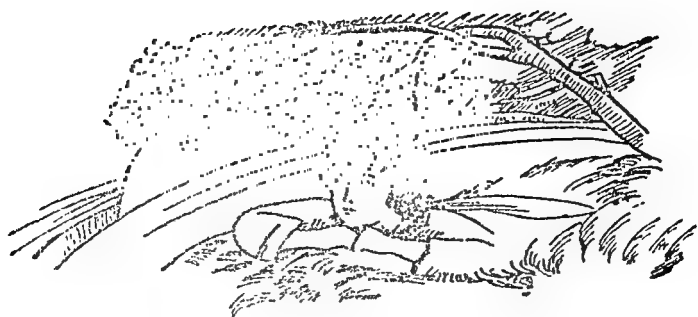
ધારૂં ક ની તો રવિને નસાડું,
તે પૂર્વથી પશ્ચિમમાં ઉગાડું;
ને આંદલો? હૈં, શિદ ભાર એના,
જ્યાં સૂર્ય શા સેવક હોય જેના?’

‘ખાલી ન એવી તું બડાશ હાંક,
આ સહેજમાં લાગી રહે છ થાક.’

‘હો, હો, ઇલા ! તું ન શરીર દેખ,
સત્તાભર્યો છે મુજ આત્મ એક.’

આત્મા થતાં નિર્મળ ને નિયંત્રી,
એની થશે એક જ વિશ્વતંત્રી;
સંગીત ત્યાં તો પછી દિવ્ય ન્યાડે
ગુંજ રહેશે જગ ઠારનાડે.

પ્રહ્લાંડના ભેદ બધાં ય જોલી
ખેનાં ! બતાવીશ સભા અમોલી;
ભેજે, પછી તો ક ની ખડાડ તોડું,
ને હું તને તો લઈ ખાંધ દોડું.

ઈન્દુ

• આદુષ્ટુપ-વસંતતિલકા •

અંધારે જ્યોતિરેખા શી લસે છે વ્યોમદીપિકા,
હૂમો ચડેલ હૈયાની જ્યેવી જો પન્થદર્શિકા.

જ્યારે મળું દગમહીં તુજને ભરું હું,
સંસારનાં સુખ ભૂલી તુજને સ્મરું હું,
ગૂંથી વળી ઉર થકી ઉર, તે ણિછાવું,
વાતસલ્યભૂતિ પ્રભુને ચરણે ધરાવું.

ઉછાળે જૂજવા ભાવો તાહરાં દષ્ટિસ્પર્શન,
અને મેં ત્યાહરે કીધાં સ્નેહમાં પ્રહ્લદર્શન.

માન્યું હતું જગત તો જડ છેક છે આ,
આત્મા તાણું જીવન શું કંઈ સામ્ય છે ના;
તારા વડે પ્રથમ મેં પ્રભુતા પ્રમાણી,
આ વિશ્વને જીવનની ગૂઢ ગ્રંથિ જાણી.

ઉકેલે મૃદુ બોલોથી હૈયાની ગડીઓ કૂંળી,
ઉજાળે કંઈ આત્માની દિશાઓ સર્વ ધૂંધળી.

કાર્યો કરૂં પ્રથમ સૌ બહુ હેતભાવે,
 ખેંચી હસંતી શકુનો લઈ સામી આવે;
 અંગુલિ કુંકુમભીની કરીને કપાળે
 ચાંદલો કરી ઉમળકે શુભ ભાગ્ય ખેલે.

ભાઈ ને ભગિની સાચાં ઉરતંત્રી જગાડજો,
 પ્રેરણા પાઠને ખીને સ્નેહમંત્રો ગજાવજો.

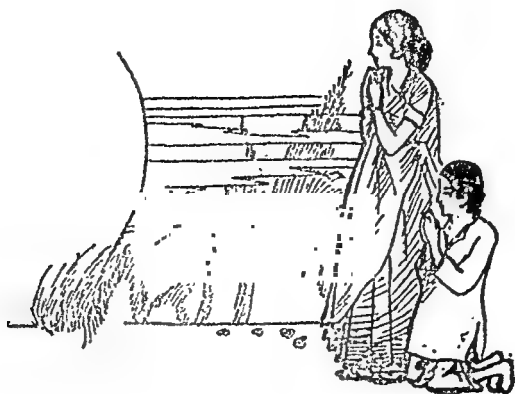
ચિંતા ભૂંડી ધગધગે દિલમાંહીં જ્યારે,
 વીણા લઈ રસભર્યાં ગીત ગાઈ ત્યારે,
 બંધુ તણા જીવનમાં બનીને વિધાત્રી,
 ઉદ્ધારવા ઉર વસી, ગમું જ્ઞાનદાત્રી.

સંસારસાગરે બહોતું કિસ્મતના બડકે ચઢ્યું,
 બોધમંત્રે બચાવી લે બંધુનું ઉરહોડલું.

જ

જગમાં બંધુઓ જ્યાં જ્યાં, અંધારાં જીવને જહીં,
 પુણ્યવંતી ભગિની શા ઇન્દુ ત્યાં પ્રગટો સહી.

એકમ

• ઉપનતિ •

‘ ઇલા ! ઊઠી જા, શરણાઈ વાગે,
ઘોરે છ શાની ? નવયુગ આજે;
ઉદ્યાનમાં જો તરુ સાથ ઘેરું
કેવું રમે ખાલ્ય પરોઠ કેરું !’

‘ જોને જગાડી અમથી મને ક્યાં ?
આવ્યું હતું સ્વપ્ન મને, અને ત્યાં
તેં અંત લાગે જ મને જગાડી,
ખાજી મજેની અમથી ખગાડી !

મારું અધૂરું સપનું રહ્યું એ,
જાણી શકી ના પછી શું થયું એ;
એ સ્વપ્ન આજે મનમાં રમે છે,
એ સ્વપ્ન જેવું જીવવું ગમે છે.’

‘ રાત્રે સૂતી વેળા કહ્યું ’તું શાને
જે બહેલું જાગે જગવે ખીજાને ?’

‘જોયું છ ભાઈ મુખ ખેલું તારું,
કેવો વીતે છે દિન આજ વારું!’

‘જો આલખાએ ઘર ઘડાર આજે
પૂર્યાં કળોઠી થકી સાથીઆ જે,
ત્યાં પૂરીએ શોભિત રંગ સાથે,
ને ત્યાં જ વાતો કરીએ નિરાંતે.’

‘હા, હા, ઊગે નિર્મળ જો પરોઢ,
હૈયે ઊગે એમ અનેક કોડ;
ને ભાઈ મારાં અભિનંદનો લે,
આવે ન એકે કંઈ એની તોલે.’

આ જો ઉપાનાં મૃદુ હાસ્ય ચારુ,
ને વાંછું એવું શુભ ભાગ્ય તારું;
આવું ઊગો જીવનનું પ્રભાત!
ને ભાઈ! હાવાં સુણ સ્વપ્નવાત.

ઓ ભાઈ; જાણે ફરવા જતાં’તાં,
પૃથ્વીતાણી પાળ પરે ઊભાં’તાં;
જેયા વળી સાગર સાત ત્યાં મેં,
ઓળંગવાને કૂલસેતુ સામે.

ત્યાં એક આવ્યો ઊડી દેવહૂત,
પાંખો રૂપાળી વળી તેજયુક્ત;
એ પાંખમાં આપણને ધરી એ
ઊડ્યો શું વેગે! વધુ વાયુથી ચે.

સ્વપ્નાંલયો એક વિશાળ દેશ,
એમાં થયો આપણનો પ્રવેશ;
એકેક સ્વપ્નું બની એક સૃષ્ટિ,
જે ન્યાળતાં ઝાંખી જ થાય દૃષ્ટિ.

ઓ ભાઈ, એ તો હતી દિવ્ય સૃષ્ટિ,
પીયૂષની તો ત્યહીં થાય વૃષ્ટિ;
એની ફરે ફૂદડી સોળ ચાંદા,
નહોતા ત્યહીં એક જ સૂર્યદાદા.

ખેચાર ઊંચાં હિમશૃંગ સાંધી,
પુષ્પો ગૂંથી મંડપ લવ્ય બાંધી,
એમાં ગિછાવ્યાં રૂડી વાદળીનાં,
બાણે ગિછાનાં હિમગાદલીનાં!

પૃથ્વીતણા સૌરભની વિશાળ
બાણે ગૂંથી હોય ન મહેકબાળ;
ત્યાં ભાઈલા! તું પડખે ઊભો'તો,
ગૂઢાર્થ એનો સમજાવતો'તો.

મહેકે ત્યહીં પુષ્પની મંજરીઓ,
ને ત્યાં હવામાં ઊડતી પરીઓ;
એવા પરીલોક મહીં રમ્યાં બે,
ને હૂત શું જોજન કેં ઘૂમ્યાં બે.

લાઘ્યાં હશે આજ સુધી અનેક,
તે સ્વપ્ન મેં ત્યાંહીં દીઠાં દરેક;

ત્યાં રંગના તો ફૂટતા કુવારા,
ને તે કુવારે વળી સાત ધારા.

એ સાત ધારા મહીં સાત રંગ,
ને સાતના થાય અનંત રંગ;
એ રંગફૂંડે નિજ અંગ બોળે,
ને સર્વ ઊડે જગમાંહીં ટોળે.

ત્યાં સ્વપ્ન સર્વે ઊજવે ઉનાળી,
ને એક આવે ધની 'શોકરાણી';
ને કોક સ્વપ્નું સજી સર્વ સાજ,
ના હોય જાણે બન્યું હર્ષરાજ!

સંધ્યાતણા હોઠ ધીડેલ ત્યાંથી
લાલાશ લાગ્યાં નકી હોઠમાંથી;
ને અંગના સૌ શણગાર કાજ
લૂંટ્યો હતો નક્કી વસંતરાજ.

એ રાજરાણી શણગારવાં'તાં,
તે વિશ્વ આખું ચ ધૂમી વળ્યા'તાં;
એ માટ બે ગોળમટોળ મોતી
લેવા ક ની સાગરછીપ ગોતી.

ને રત્નભંડાર ત્રિલોકના એ
શોધી વળ્યા તો ચ મળ્યા ન ક્યાં એ;
પૃથ્વી ફરંતા કંદી એક વેળા
કે દેવદૂતે નિરખ્યાં ઊભેલાં;

ન્યાળી ઊભો આપણુ નેત્રવારિ,
થંભી હશે કેા પળ દિવ્ય ન્યારી;
હૈયાતાણું હેત ઠરેલ જ્યારે,
ઝોગાળતાં નિર્મળ નેત્ર ત્યારે.

એ દેવદૂતે જળ એ અહ્યાં'તાં,
એ અશ્રુ વીણી અહીં સાચવ્યાં'તાં;
એ અશ્રુના તો મૃદુ અંગુલિથી,
મોતી સમા ઘાટ ઘડી કળીથી,

રક્તિમગૂંથી છાળ મહીં ભરીને,
ને પુષ્પની પાવડીઓ ધરીને,
એ અશ્રુમોતી તહીં દૂત લાવ્યો,
એને બધાએ હરખી વધાવ્યો.

એ રાજવીને મુકુટે મઢેલું
તારું નિહાળ્યું તહીં આંસુ પેલું;
ને શોકરાણી તણી કંઠમાળા,
એમાં ગૂંથેલાં ચળકે નિરાળાં.

ને કોક સ્વપ્નું શિવરૂપ ધારે,
ને વ્યોમગંગા નભથી ઉતારે;
તારાતણી વૃષ્ટિ શિરે ઝીલી લે,
ને એમ ખેલો સહુ રમ્ય ખેલે.

જે બાળવાર્તા સહુ સાંભળી'તી,
એ સર્વ દૃષ્ટિ શું છતી થતી'તી;

કો સ્વપ્ન પ્રદહાદ બની ઉમંગે,
લેતો વળી બાથ સુવર્ણસ્થંભે.

ને કોઈ સેવે ધ્રુવની તપસ્યા,
શ્રદ્ધા તણી ત્યાં ઉકલે સમસ્યા;
ને એમ ન્યાળી ઇતિહાસસૃષ્ટિ,
ભાળી હું પામી જ ભવિષ્યદષ્ટિ.

શાળા રચીને કંઈ ખેલ ખેલે,
તારાક્ષરી વ્યોમ તણી ઉકેલે;
ને રશ્મિમાંથી કંઈ રંગ ચોરે,
ને વ્યોમમાં મેઘધનુષ્ય દોરે.

ને હર્ષરાજ વળી શોકરાણી
ઉચ્ચાસનેથી દઈ આણવાણી
સૌ સ્વપ્નને ત્યાં ગરબે ધુમાવે,
સંગીતની દિવ્ય ધૂની જમાવે.

આઠાશમાં એક ઊંડત ટોળી,
તેણે કરી વાદળીની જ ઝોળી;
તારા તણાં કેં ઝૂમળાં ભરીને,
ને એ નિચોવ્યાં ગરણી કરીને.

ને દિવ્ય આરી લઈ અન્ય આવ્યા,
વિષ્ણુ કનેથી કઢી હોય લાવ્યા;
તારારસે એ ભરી દિવ્ય આરી,
ને એમ ઢોળ્યું અભિષેક-વારિ.

ને અપ્રરંગી મણિમૂર્તિ જેવી,
ઊભી હતી દૂર જ સ્વપ્નદેવી;
આવ્યા ઉડંતા જળસીકરો શા,
ચાલે સરંતા જળઝાલરો શા.

એ સ્વપ્નદેવી સજી વસ્ત્ર ભૂરૂં,
આવી સમીપે ઉચ્ચાં મધુરૂં:
“એ સ્વપ્ન તો છે કની સર્વ શૂરાં,
તોફાનમાં ચે ન જરી અધૂરાં.

પૃથ્વી મહીં બાળક કાજ જાય,
ફેરી ફરંતા મુજ દૂતરાય;
‘સ્વપ્નાં લીઓ કો’ સપને રમાડે,
ને બાળકોને અરધાં જગાડે.

જ્યાં બાળકો નિર્મળ નિંદ ઓપે,
ત્યાં આંખક્યારી મહીં સ્વપ્ન રોપે;
ને ત્યાં જ સહેજે કવિતા ઉગાડે,
રૂડાં મધુરાં ફળ શાં ચખાડે !

ને ચાખતાં એ ઉર સર્વ રાચે,
તે બાળકો ચે થઈ કાવ્ય નાચે;
નિદ્રાતણી એમ દિવાલ ભેદી,
સૌને કરે દૂત જ સ્વપ્નકેદી.

ને એ જ દૂતો ફેરી પૃથ્વીલોક,
તોળે સદા માનવ હૃદય શોક;

ને હોય જ્યાં શોક કંઈ વધારે,
એ ભાર લાવી અહીંઆ ઉતારે.

પૃથ્વી તણું બાળક પુણ્યશાળી,
ત્રૂટી જતાં માનવદેહજાળી;
આવી વસાવે અહીં સ્વપ્નસૃષ્ટિ,
ને સર્વ પામે વળી દિવ્ય દષ્ટિ.

આશા તણું આંહી વિશાળ વ્યોમ,
ને કદપનાની ક્ષણદ્રુપ ભોમ;
હૈયે ભરેલાં સહુ હેત જેમાં,
એ તો અહીં મહેલ રચેલ એમાં.

જે સ્વપ્ન લાઘ્યાં મરુભોમમાં ચે,
તે સર્વ જાણે મુજ દેશનાં એ;
તે સર્વ સ્વપ્નમાં નિજ શીર્ષ નામી,
આવી સદા ચે ભરશે સલામી.

ને સ્વર્ગથી ચે અતિ દિવ્ય ન્યાઃ,
આ છે અમોલું સ્થળ તો અમાઃ;
પૃથ્વી ત્યજી આંહી ભલે પધારો,
આ દિવ્યતામાં ય થશે વધારો.”

ત્યાં સ્વપ્નભંડાર ભર્યો વિશાળ,
ને પારદર્શી અળકે દિવાલ;
જે બાળકોનાં મૃદુ હાસ્ય આરુ,
એથી ગૂંથી હોય જ એમ ધાઃ.

ને સ્વપ્નદેવી સહ ત્યાંહી આઠ્યા,
ને દૂત બે સૌરભથાળ લાઠ્યા;
એ સૌરભે આપણને નવાડી,
સુવર્ણનાં દ્વાર રહ્યા ઉઘાડી.

તારાકણી કુંકુમમાં પલાળી,
ચોડી કપાળે મૃદુ હાસ્ય ઢાળી;
ને સ્વપ્નદેવી પછી બોલ બોલ્યાં:
“આ સ્વપ્નભંડાર વિશાળ બોલ્યા.

એમાં થકી સ્વપ્ન ઓડો ગમે તે,
ને હૈયું માંરે ઊભરાય હેતે;
પૃથ્વી વિષે અંતરશાંતિ થાય,
ને એ વડે બે રમજો સદાય.”

એ સ્વપ્નભંડાર ખૂંદી વળ્યાં બે,
ને સ્વપ્ન તો ના સરખાં મળ્યાં બે;
હું તો ક ની ભાઈ થઈ નિરાશ,
પાછાં ગયાં આપણુ દેવી પાસ.

“હું દિવ્ય નિદ્રા જ અનંત સેવું,
ને સ્વપ્ન એમાં વળી ભવ્ય એવું
આપો જ જેને નવ આદિ અંત,
ને વિશ્વ જેમાં રમતાં અનંત.”

બોલ્યાં હસી હાસ્ય “તથાસ્તુ” દેવી,
પામ્યાં મળેની ત્યહીં દહાણુ એવી;

લંકાર શોધી પછી હૂત આવ્યો,
માગ્યું હતું સ્વપ્ન ન એવું લાગ્યો.

દેવી પછી ચાંદરણું ગળાવી,
ખે રૌખ્ય સ્વપ્નાં પળમાં બનાવી,
તે રોપવા આ હૃદયે ઉઘાડે,
તું સ્વપ્ન એવું જગવી ઉઠાડે.

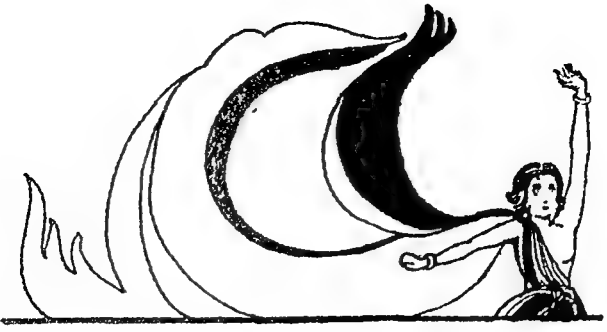
ને સ્વપ્ન માંરે અધૂરું રહ્યું એ,
જાણી શકી ના પછી શું થયું એ;
એ સ્વપ્ન આજે મનમાં રમે છે,
એ સ્વપ્ન જેવું જીવવું ગમે છે.'

‘આવ્યું હતું સ્વપ્ન મને ય એવું,
અંતે થયું શું નથી આજ કૂહલું;
સૂર્યે કર્યું ભાળ સુવર્ણધામ,
ને નહાઈને ખે કરીએ પ્રણામ.’

❧

સ્વપ્નાં મને આંહી અનેક આવે,
ને દિવ્ય સંદેશ બધા ય લાવે;
ને તું જીવે સ્વપ્ન અનંત ત્યાં ય,
ત્યાંથી તું આવે કદી સ્વપ્ન માંહ્ય.

એવા જ પાછા નવયુગ આવે,
ને સાથ તારી સ્મૃતિછોળ લાવે;
ઇલા! હવે કેા નવ હોડ માંડે,
સ્વપ્નાં વિખેરી નહિ કેા જગાડે.

કલ્યાણ

• ઇન્દ્રવજ્ર •

ઇલા ! સ્મરે છે અહીં એક વેળા,
આ ચોતરે આપણે બે રમેલાં;
દાદાજી વાતો કરતા નિરાંતે,
બહેલા જમીને અહીં રોજ રાતે.

કેં વર્ષ બહેલાં અહીં યુદ્ધ જામ્યાં,
ને વીર કેં અક્ષય કીર્તિ પામ્યા;
આ ગામનો એક હીરો હણાયો,
કલ્યાણ-ચોરો અહીં આ ચણાયો.

કલ્યાણ નામે અહીંનો સિપાઇ,
જે યુદ્ધમાં એક ગયો હણાઇ;
કેવી હતી અંતર દેશદાઝ,
એનો કહું હું ઇતિહાસ આજ.

એ ટેક ને શૌર્ય તણો જમાનો,
સાંખી શકે વીર ન એક ટાણો;
ના યોગ કે કાળ કંઈ વિચારે,
ને પાર ધાર્યું મનનું ઉતારે.

ખૂણેખૂણે યુદ્ધનિશાન વાગે,
 કુટુંબનો એક સપૂત માગે;
 ને એમ અર્પે સહુ સર્વ શક્તિ,
 એવી હતી ઉત્તમ દેશભક્તિ.

કલ્યાણને કેવળ વૃદ્ધ માત,
 હૈયે હતી એક વિયોગ વાત;
 કલ્યાણ તો એકલ આશ જેની,
 ચિંતા ધરે એ દિનરાત તેની.

‘ખરચા ઊઠો!’ એમ સિપાઈ-માતા
 ખોલી ય ડંકા રણના સુણાતાં;
 ‘ને ભાઈ! યુદ્ધે મુજની તું ચિંતા
 સહેજે ન, તારે શિર છે નિયંતા.

ખેટા ઉમંગે રણમાં સિધાવો,
 સિપાઈ-માતા-કુળ આ દીપાવો;
 દાદા તણે એ રણમાંહી સાખો,
 જીતી મરી વા કુળલાજ રાખો.

તારા પિતાએ કંઈ યુદ્ધ ખેલ્યાં,
 ને હાય એણે તહીં પ્રાણ મેલ્યા;
 આશિષ દેતાં તુજ તાત જોતો
 તું તો હજી આંગણ ખેલતો’તો.

છે ફર્જ ભાઈ! કરવી અદા એ,
 ને ધ્યાન માનું ધરજે સદા એ;

જો રહાય માતા, દિન આજ સારો,
તો વાળ વાંકો ચ ન થાય તારો.

ને રંક માતા તુજ રંક વેશ,
તું રંક એથી નહિ રંક દેશ;
શું રંક એથી તુજ દેશભાવિ ?
શોભાવ ખેટા ! પણ ધન્ય આવી.

સાચો સિપાઈ નહિ શક્તિ એદ્દો
જુએ, ઘૂમે એ થઈ વીર જોદ્દો;
જો મર્દખરો, રણમાં ડગે ના,
પાછો હઠે કે ભયને ગણે ના.

જ્યારે વળી યુદ્ધવિરામ થાશે,
ચોટે છયોકે ગરબા ગવાશે:
એ હોંશ હૈયે ધરી હું ચ જીવું,
આજીવિકા માટ જ વસ્ત્ર સીવું.

ને કીર્તિ તારી જગમાં ગવાશે,
એ કીર્તિપ્રેમી કંઈ વીર થાશે;
આદર્શ તારો વળી ભાવિ વાત,
એથી વધારે શી મને નિરાંત ?

ખેટા, ઊઠો ! દેશ સખૂત માગે,
ચોટે બધે ચોક નિશાન વાગે;
ના ધર્મમાં ઢીલ જરા કરાય,
શું દેશદ્રોહી મુજ પુત્ર થાય ?

કલ્યાણુ હૈયે હતી દેશદાઝ,
 બહાલી હતી એ થકી કુળદાઝ;
 માતા તણાં વેણ સુણી ઊઠ્યો એ,
 ને કુળદેવી સ્મરીને નમ્યો એ:

‘ઓ પુણ્યશાળી મુજ માતૃભોમ,
 એ દાઝ જાગો મુજ રોમરોમ;
 હા દેશ મારો, મુજ દેશભક્તિ,
 એ દેશ સાટે મુજ સર્વ શક્તિ.’

કલ્યાણુ માથે શિરપેચ બાંધે,
 ને વૃદ્ધ માતા તલવાર બાંધે;
 વેર્યા પછી ત્યાંહી શકુનથાળ,
 બાથે લપેટ્યો નિજ એક બાળ.

ને આમનાકે તહીં પુત્ર માતા
 આવી ઊભાં, જ્યાં જયગીત ગાતા
 કેં વીર જેનું રણશૂર ખૂન,
 સ્વાતંત્ર્યની કેવળ એક ધૂન.

❧

સૌ યુદ્ધ અંતે પુરપાટ હાંકે,
 ને વૃદ્ધ માતા ગઈ આમનાકે;
 ત્યાં વૃદ્ધ માતા નિજ પુત્ર ધારી,
 ‘કલ્યાણુ! કલ્યાણુ!’ વદે બિચારી.

ને—ને અહો યુદ્ધ જીતી પધારે!
 સૌ આમહૈયાં ઊભરાય ત્યારે;

એ હર્ષઘેલાં સહુ લોક દોડે,
બહાલાં તણાં નામ જપાય મોઢે.

ત્યાં સૈન્યનો નાયક ખોલ ખોલ્યો,
એણે જ ખેલ્યો જયભેદ ખોલ્યો:
'કલ્યાણ હીરો રણમાં હણ્યો,
ખેલ્યો ધસ્યો એ જય તો ગણ્યો.'

કલ્યાણ-માતા હતી હર્ષઘેલી,
એણે સુણી'તી જય-વાત ખેલી;
એ હર્ષ ને શોક અપાર ટાળ્યો,
કલ્યાણ પંથે નિજ પંથ વાળ્યો.

કલ્યાણ તો અક્ષય કીર્તિ પામ્યો,
ને આત્મ એનો સ્વરગે વિરામ્યો;
કલ્યાણ-ચારો અહીં આ ચણ્યો,
ને આત્મ એનો સહુમાં વણ્યો.

આવે ફરી યુદ્ધપ્રસંગ જ્યારે,
સૌ વીર એની અહીં ભસ્મ ધારે;
ને ભસ્મ ધારી રણમાં પધારે,
કલ્યાણ-કીર્તિ હજી એ વધારે.*

* આં જ કાવ્યવસ્તુ પર 'કલ્યાણ' નામની ગીતનાટિકા પણ રચી છે.

ખેતી

• ઇન્દ્રવજ્ર •

‘હલા! કદી હોય સદા રજા ને,
મૂકું ન આ ખેતરની મજા તો;
ને સ્વર્ગથી આંહી સર્થું સુવર્ણ,
એથી થયાં શોભિત ઘાસ પર્ણ.

આવે મજેને કુમજે પ્રભાત,
ઠહેલાં જવું ખેતર માંહી સાથ,
ને ન્યાળવા નિર્મળ દિવ્ય રંગ;
હૈયા મહીં માય નહિ ઉમંગ.

ને ખેતરો ડાંગર શેલડીનાં,
વેલા વીંટેલા ફૂલવેલડીના,
એમાં ઢળે આ મૃદુ તેજધાર,
શોભા અહીં ખેતરની અપાર,

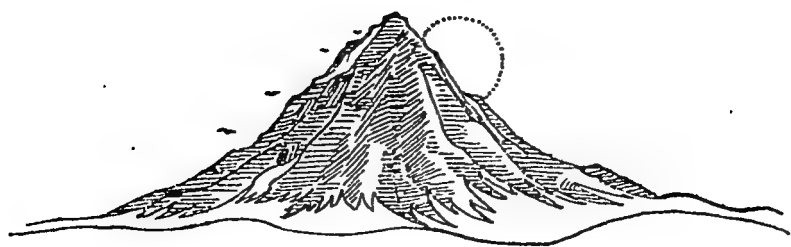
હું તો કંઈ ઠહેન સદા ય ખેતી,
કાને ધરૂં ના જરી લોકકે’તી,
વાવી લાણું તો ધનધાન્ય સહેલ,
નેને પછી થાઉં ધનો પટેલ.’

‘હો હો, તું જો થાય ક ની પટેલ
તો એક રૂઢી નકી માગું વહેલ;
ને શેલડી ડાંગર જો ઉગાડે,
તો હું ચ વાવું વળી તે જ દા’ડે.

ને શેલડીનો રસ પીલી કાહું,
ને હું જ ખેલ્યાં મુજ કે’લું માંડું;
ને ગોળ મીઠો જરીમાં બનાવું,
એ સાથ ધાણા ઘર વહેંચડાવું.

એ છોડું હું ડાંગરના ઉગાડું,
ને એ લણી ભાત પછી ચ ખાંડું;
ને રોજ વહેલા ઊગતે પ્રભાત,
તારે કપાળે વળી ચોડું ભાત.

ને સૂર્ય શાં ભાવિ ઉભળનારાં
ઓવારણાં રોજ લઉં હું તારાં;
ને રોજ હું તો ઊજવું ઉભણી,
એથી વધારે—નહિ ભાઈ જાણી.’

ચઢો રે શિખર !

• ભજન •

ચઢો રે શિખર રાજા રામના.

ઈ રે શિખરે સૂરજ એકલો શેણે ચઢે રે પરભાત !
અલ્યા ઊભો રૂઢે અમે આવીએ, પછે તારી છે વાત:
ચઢો રે શિખર રાજા રામના.

ને રે સોનાજળી પાથરી, એમાં ઝીણીઝીણી ભાત;
એવી મઢશું અમે જાતડી, ચઢી સૌ મળી સાથ:
ચઢો રે શિખર રાજા રામના.

ત્યાં તો પરચંડા વાયરા, કેવા વીંઝે દિનરાત !
અલ્યા તને જીવડાવશું, તારી તે શી વિસાત ?
ચઢો રે શિખર રાજા રામના.

રામનામ સૌ હુઈ ધરો, ડાંગ ધરો રે હાથ;
ડેરા ઠોકો ને ડગ ભરો, જેની માનવની જાત:
ચઢો રે શિખર રાજા રામના.

સૂરજ ખેલ્યાં મથી આપણે બાંધી હઠએ મો'લાત,
છોને ચઢે પછી એકલો, એ રે ઊતરશે પછાત:
ચઢો રે શિખર રાજા રામના.

ઉંચે ભલે ઉડ ફુંગરા, અમે પંખીની જાત;
શિખરે સૌ ખેલાં ખેલ્યશું, અમને ત્યારે રે નિરાંત:
ચઢો રે શિખર રાજા રામના.

હોડ દીધી ચોટ્યા સૂરજે, એથી ભીડી છે બાથ;
ચાલો રે સૌ ગઢ જીતવા, એને કરવો છે મહાત:
ચઢો રે શિખર રાજા રામના.

જન્મોત્રી

• ઇન્દ્રવજ્ર •

આજે મને એક થઈ છ હોંશ,
તે ભાઈ તારો નફી જોઈં જોષ;
જન્મોત્રી તારી અહીં લાવ વાડ,
એમાં ગણીને કહું ભાવિ તારું.

સૌથી વધારે ગ્રહ જે સતાવે,
તોફાન મસ્તી દશમેા મચાવે;
નિત્યે તને એ પજવી હસાવે,
જાણે પનોતી તુજને નચાવે.

એથી મને જો કંઈ દાન થાય,
તો નફી આજે ગ્રહશાંતિ થાય;
બાકી બધો છે ગ્રહયોગ સારો,
ને સૂચવે એ ગ્રહતો સિતારો.

ને જો અહીં આ શુભ શુક જાતે
 લગ્ને પડ્યો, તે સુખ સર્વ વાતે;
 તે સર્વ કાર્યે ફલસિદ્ધિ આપે,
 ને દેશદેશાવર કીર્તિ આપે.

ને સૂર્ય તો સન્મતિ અર્પનાર,
 છે ઉચ્ચ તે આયુ વધારનાર;
 વિદ્યાતણે યોગ ગુરુ અપાવે,
 એકાદ નક્ષત્ર કવિતા લખાવે.

બેઠો અહીં આ બુધ રાજ્યદારે,
 તે ભાઈની કાંતિ વળી વધારે;
 ને કેન્દ્રસ્થાને વળી સાથ બીજો,
 છે કર્કચન્દ્ર સ્વગૃહી બની જો.

ને શત્રુસ્થાને શનિદેવ બેઠો,
 નાળે બધા ચે સહુ શત્રુ હેઠો;
 ને રાહુ કેતુ અહીં કુંડલકે
 એવા પડ્યા કે ન કદી ચ વકે.

છેલ્લું હું જોઉં તુજ બંધુસ્થાન,
 ત્યાં ઉચ્ચ આ મંગળનું નિવાન;
 (ને ભાઈ તારે નથી બંધુ કે ની?)
 તે સર્વમાં મંગળ વાંછનારી
 આ હું રહી એક જ બહેન તારી.

વિધાત્રી

• ઇન્દ્રવજ્ર •

ઇલા તણે હાથ ધર્યો કપાળે,
એણે ય દાબ્યો ધરી હોંશ બહાલે;
ને હું વધો: ‘બહેન ! કહે તું આજે,
પુનઃ ફરી જોલ “સુખી તું થાજે !”’

ઇલા તણે નિત્ય પ્રભાતલેખ,
મારે લલાટે જ લખાય એક;
મારી વિધાત્રી દઈ હેતપુંજ
એ તો વદી આજ વળી નવું જ:

‘પૃથ્વી તણા સુંદર ચોકમાં ને
કેવાં ખીલે પુષ્પ નવાં સદા ને!
શબ્દાવલિ એ સમરેખ કેવી!
રાત્રે વિધાત્રી લખતી જ એવી.

કે આ રૂઢી સાગરની સપાટી,
એને ગણી એક વિશાળ પાટી,

દોરે ભૂંસે રોજ નવીન રેખ,
એવા લખું કેં અગકંત લેખ ?

‘એ સર્વથી એ વધુ દિવ્ય તારા,
એ જાહેન ! મારે તુજ લેખ ન્યારા;
ને લેખથી એ તુજ બહાલખોલ
એથી વળી અંતરમાં અમોલ.’

ઘડા તણે હાથ ધર્યો કપાળે,
એણે ય દાખ્યો ધરી હોંશ બહાલે;
ને એ વદી: ‘ભાઈ ! સુખી તું થાજે’
પુનઃ વદી: ‘થાય સુખી તું આજે.’

ભવિષ્યવેત્તા

• ઇન્દ્રવજ્ર •

‘કાલે રજા છે, ગઈ છું ચ થાકી,
વાંચીશ નહેલા સહુ પાઠ બાકી;
તારી હથેલી અહીં લાવ, સાચું
હું ભાઈ આજે તુજ ભાગ્ય વાંચું.

કેવી પડી છે તુજ હસ્તરેખા !
જાણે શું લાગે નવ હોય લેખાં !
પૈસા પૂછે છે ? ધનની ન બામી,
જાણે અહોહો ! તું કુબેરસ્વામી !

છે ચક્રચિહ્નો તુજ અંગુલિમાં,
જાણે પુરાણ કૂટતી કળીમાં;
છે મત્સ્ય ઊંચો, જવચિહ્ન બાસમાં,
ને રાજવી-લક્ષણ ભાઈનાં શાં !

વિદ્યા ઘણી છે મુજ વીરલાને,
ને પ્રીતિ એવી કુળહીરલાને !
આયુષ્યરેખા અતિ શુદ્ધ ભાળ,
ચિંતા કંઈ રોગ તણી તું ટાળ.

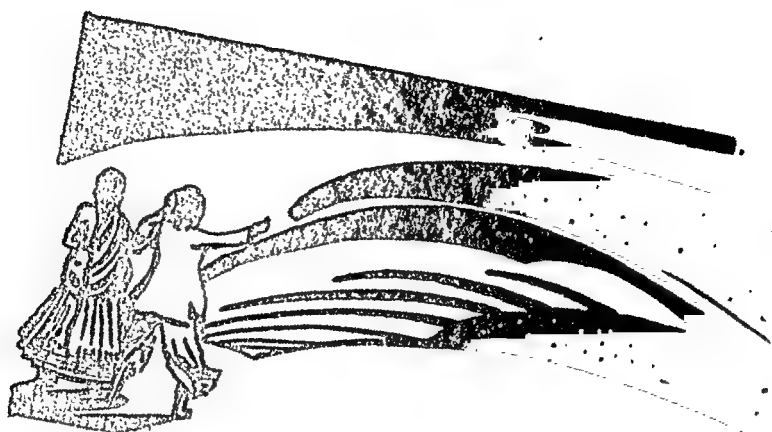
ને હોય ના વાહનખોટ કેલે,
ખંધાય ઘોડા વળી ત્યાં તમેલે;
ડોલે સદા ચે તુજ દ્વાર હાથી,
લે ખોલ ભેઉં, વધુ કાંઈ આથી ?

ભે ભાઈ, તારે વળી એક બહેન,
ચારે પચાવે તુજ પાટી પેન;
તાં દાખે એ ઉજમાળું ભાવિ,
જાણે વિધાત્રી થઈ હોય આવી !

મારે ચ તારે કદી ના વિરોધ,
રેખા વહે છે તુજ હેતઘોધ;
એ હેતના ઘોધ મહીં હું નહાઉં,
ચાંદા ઝખોળી હરખે હું ખાઉં.

હાસો થશે, જીવન દીર્ઘ તારું,
ખોટી ઠરે તો મુજ મુક્કી હારું;
આથી જરા ચે કહું ના વધારે,
ફૂટેતાં રખે તું મુજને વિસારે !'

‘જોજે, કહ્યું તે સહુ સાચું થાય,
ઘલા ! પછી તો નહિ હર્ષ માય;
પેંડા પતાસાં ભરી પેટ ખાજે,
ને આજ જેવી કવિતા તું ગાજે.’

તારા

• ઇન્દ્રવજ્ર •

આકાશતારા ગણતાં જતાં'તાં,
ખાલી ગપાટા કંઈ હાંકતાં'તાં;
ઇલા હતી આગળ, હું પછાડી,
તારા સજેલી હતી વ્યોમવાડી.

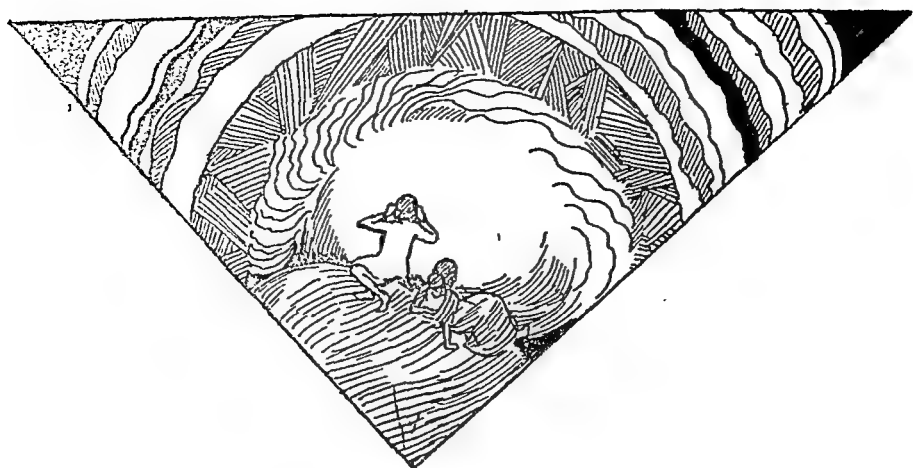
‘તારા ઝગે છે નલ માંહી ઘોળા,
તારા થકી આપણુ બે ચ ચોળા
જોને ઢળી પંથ વિષે છવાય,
ચોળા પળે બે ભળી એક થાય.’

ઇલામુખે એક નચિંત રેખ,
એણે ગણી વાત જ અદ્ય છેક;
‘હો હો, તું મોટો ફિલસૂફ કે ની,
તે હોય જાણે સહુ જાણુ એની!’

તારો ખરંતો નભથી નિહાળી
પૂછ્યું ભરાતાં મન વહેમ ખાલી:
'તારા નથી રક્ષિત વ્યોમમાં એ
શી રીત તો આપણે બે ચ ક્યાં એ ?'

ઇલા વદી: 'ભાઈ ન હોય શોક;
કેવા હશે જે વળી દેવલોક !
તારા સમાં આપણે બે ખરીશું,
તારા થઈ સ્વર્ગ મહીં રહીશું.'

પડઘો

• ઇન્દ્રવજ્ર •

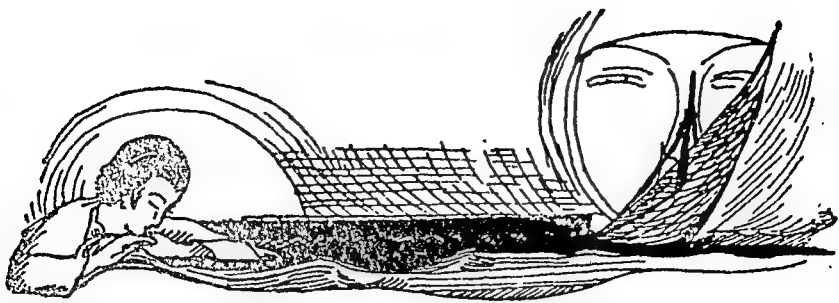
માથે રહ્યો ઘુમ્મટ ગોળ એક,
ખોલેલ શબ્દો ઝીલતો દરેક;
ઇલા! અહીં જો પડઘો સુણાય,
'બહેનાં' અને 'ભાઈ' અહો ઘૂંટાય.

આ વિશ્વનો ઘુમ્મટ તો નિહાળ,
ગાળ રહ્યા સાગર જ્યાં વિશાળ;
તે વિશ્વનો ચોક્ક રહ્યો અનંત,
જ્યાં દિગ્દિગન્તે પડઘા રમંત.

આત્મા તણે ગુંથજ માનવોનો,
એ તો કં ની છેક જ ઘાટબહોણો;
હૈયાં બધાં માનવીનાં જ એક,
તે એક વેગે ધબકે દરેક.

નિશ્વાસગૂંથ્યો કવિભોલ તારો,
 આનંદઘૂંટ્યો વળી ભોલ મારો;
 આલ્હાદ ને શોકભરેલ શ્વાસ
 લીધા જ હૈયે ધરી એક આશ.

ઓ ખડેન ઇલા ! પ્રભુશ્વાસના આ
 ને આપણા બે અહીં આત્મનો આ;
 કેવા પડે છે પડવા સદાના !
 જીવી શકું હું કદી એ વિના ના.

આશા

• ઇન્દ્રવજ્ર •

‘ ઇલા કદી હું ઉર આજ ખોલું,
આંસુ ખરે એ થકી જે અમોલું,
અશ્રુ તણે ભાર ઝીલાય ના તો;
ફૂટે શીદને આ કરવી જ વાતો ?’

‘ ઘેલો થયો ? આજ શું આમ ખોલે
કેં એ નથી જે તુજ આંસુ તોલે ?
આંસુ અમોલું ન ઝીલાય તારું,
એ સાથ તો અન્ય હું આંસુ સારું.

ને અશ્રુઢોળે ઉભયે તરાવી
જે આશનૌકા હૃદયે ધરાવી;
કેવા ફડા એ સઠ વિસ્તર્યા’તા !
વાયુ મળેના વળી શા ભર્યા’તા !

એ આશનૌકા ફરી આવશે ને
સાથે નવું એ ભરી લાવશે ને—’

‘ના, ના ગઈ એ ફરી કાંઈ લાવે,
જહેનાં ! ગઈ આશ ફરી ન આવે.

માટે ઇલા ! લે ઉર આજ ખોલું,
આંસુ ભલે ને ખરતું અમોલું;
ને વાત ને આ કહી થાય ઠાલી,
અશ્રુ તણે ભાર થશે જ ખાલી.’

આશિષ

• ઇન્દ્રવજ્ર •

ખડેનાં ! કદી હોઉં ક ની હું રાજ,
ખાંધું હમેશાં કૂલમહેલ તાજ;
તું મૂર્તિનું મંદિર ત્યાં બનાવું,
ને દર્શનાર્થે વળી રોજ આવું.

તારે હૃદે આ મુજ નેત્રધારા,
એમાં ઢળેલાં મૃદુ નેન તારાં;
એવી રૂડી આરસમૂર્તિ કદખી
કોરી દીધી હોત, કદી હું શિલ્પી.

ને ખડેન ! જો હોત ક ની ચિતારો,
પાછી પ્રસ્થી ધરીને હૃદ-રંગ ન્યારો,
આલેખીને મેં તુજ નેન-હેત,
એની ધરી હોત તને જ ભેટ.

કે હોત જો હું કિલસૂક યોગી,
પ્રહ્લાંડ સર્વે મનથી વિલોકી,

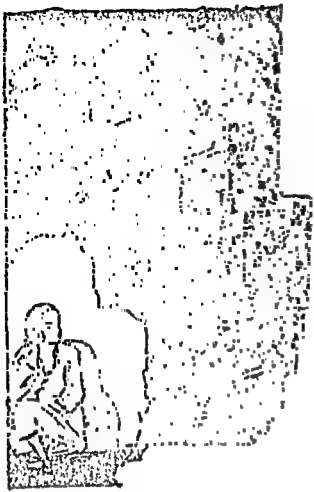
કે મંત્ર મોંઘો તુજ માટ શોધી,
આજે રહ્યો હોત તને હું બોધી.

ને હોત જો ગાયક ગીત ગાત
સંગીતની ધૂન સદા જગાવી,
ગાંધર્વ ગૂંથે સૂરજળી સાત,
છાયા ધરૂં એ, મુજ બહેન બહાલી.

કે હોત જો હું કવિરાજ મોટો,
એવું લખુ કાવ્ય મળે ન જોટો;
એ કાવ્યનો આત્મ તને બનાવી
સૌ કલ્પના હોત તને ધરાવી.

ને બહેન, જો હોત ક ની હું દેવ,
તો અજસરા પાસ કરાવી સેવ
નિત્યે રચાવું નવી સ્વપ્નસૃષ્ટિ,
એથી જ વાઘે તુજ જ્ઞાનદષ્ટિ.

હું તો ઇલા ! એકલ રંક ભાઈ,
મારી 'ય તારે નથી કેં નવાઈ;
તો બહેન ! શો આશિષબોલ બોલું ?
ને હૈયું આ શીઘ્ર અબોલ બોલું ?

કાળકોટડી

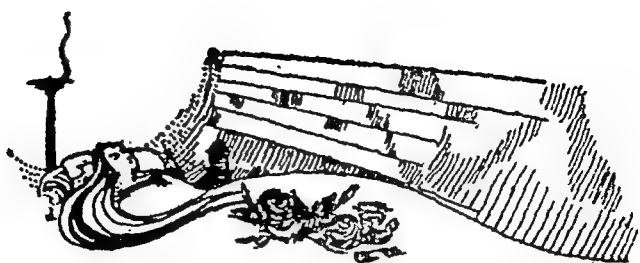
• ભજન •

કાળી કાળી કાળકોટડી રે,
જીવન માં રે કેદ;
એમાં સ્મરે તારી ગોઠડી રે,
ઉકલે જીવનના ભેદ.

જૂઠા જૂઠા દેહ-જાળીઆ રે,
આતમજ્યોતિની પાસ;
અંતર નિત્ય અજવાળીઆં રે,
ત્યાં તો દેવના વાસ.

ખડેનાં ! નથી ગંધ ગારણાં રે,
દિવ્ય પંથ અનંત;
મોંઘાં તારાં બહાલવારણાં રે,
એ મુજ દીપ જનંત.

દિલે વીંટી દુઃખવેલડી રે,
દૈવે દુઃખનાં રે ફૂલ કીધ;
દુઃખડાં ઘોળીઘોળી ખડેનડી
પીને કેવા રે આનંદલીધ!

ગાઠ નિંદર

• શોધવજના સંદેશાનો ઢાળ •

ધીમે રે ધીમેથી સહુ જન આવજો,
 સુખનિંદરમાં સૂતી એ અલખેલ જો;
 હળવે રે હળવે તે પગલી માંડજો,
 આનંદે દેખંતી સોણુલખેલ જો.

આકાશે ટમટમતી એકલ તારલી,
 ધરતી પર ટગમગતી ધીની દીવડી;
 જોજો રે ઝળકીને જાગે ના વળી,
 ભર નિંદરમાં પોઢી એ મુજ બેનડી.

ફૂદી રે એ સાત સમન્દર પાળ જો,
 સૂરજના નિરંતર એને દીવડા;
 દેવ બધા યે એની લે સંભાળ જો,
 એવાં તે ભાયગ ક્યાં, પામર જીવડા !

બિના રે નિસાસા અહીં ના લાવતા,
 આનંદે પામી છે સત્ અવતાર જો;

જાગે ના, જોજો રે અહીં સહુ આવતાં
ધળકે ના હૈયાના તમ ધળકાર જો.

મીચીને નિંદરમાં મીઠી આંખડી,
લાઘ્યો છે જીવનનો અભિનવ લહાવ જો;
દીસે શી એ તો જ્યોતિકમળની પાંખડી,
ચન્દ્રવદન પર ન્યાળો પ્રેમળ ભાવ જો.

ધરતી પણ પળભર આંહી વિરામવા,
વાયુ એ ચંબ્યા છે દર્શનલોભથી;
અજવાળાં એ અમુલ્ય જ્યોતિ પામવા
ચંભીને લેતાં અમરત્વ મથીમથી.

ફૂલનાં રે પરિધાન તણા આ ચોક જો,
કરમાતાં કંઈ ફૂલ પ્રકુલ જ થાય જો;
કુંકુમના ચીતર્યા છે અહીંઆં ચોક જો,
મધમધતી આ ધૂપસુગન્ધ સુહાય જો.

ખેલે છે સચરાચરનો એ રાસ જો,
શાંતિથી જીવો ને સહુ જન સાંભળો;
દેવાલય જેવો છે આ આવાસ જો,
ન્યાળીને દર્શન કરી સૌ પાછાં વળો.

સ્મરણું

રહું મન એક સ્મરણ તારું,
બનો જ તારક તૃણ મારું.

હાથ હેયું જોડી બે સાથે રામ નામ લીધું'તું,
નવા યુગનું સખરસ ઝરતું સ્નેહવારિ પીધું'તું:
રહું મન૦

ભોંય હાથ બે ટેકી ઊંચે ટગર ટગર હું જોતો,
હૈતભૂતિને હસતાં દેખી આનંદે હું રોતો:
રહું મન૦

ગાઠ તિમિરમાં હું એકલની જ્યોત અનંત પસારી,
ઉર મારાને પાવન કરતી શુદ્ધોદકની ઝારી:
રહું મન૦

ઘાસગંજો વર્ષા વીત્યે ખેતર-ટપકી જેવી,
સ્નેહ જીવનમાં સહજીવનની હૈતઊર્મિઓ એવી:
રહું મન૦

પવનચક્ષીમાં વાય વાયરો, કદીક મોડોઁહેલો,
ભાવિ હસાવે, ભાવિ રડાવે, જીવનચક્ષીના ખેલો:
રહ્યું મન૦

તને ચિંતવું, તને પૂજવું, તુંમાં પ્રાણ બંધાયા,
જનમ જનમ તું દેજે બહેનાં ! મોક્ષપંથમાં છાયા:
રહ્યું મન૦

પરચીશી

• ગુલબંધી •

અર્ધ જિંદગી ગઈ,
 ન અર્ધ જિંદગી રહી,
 ન જિંદગી જશે વહી
 રહી હવે ગઈ યથા !

આજ પહેન ! વર્ષગાંઠ,
 જિંદગીની અર્ધ વાટ,
 મેં ઇલા ! કર્યો ઉચાટ
 પરચીશી થતાં પૂરી.

બાલ્યકાળ-સ્વપ્નની જીવંત મૂર્તિ ‘બાવલી’,
 રડે, શમે, જમે રમંત બગતી સૂતી વળી,
 સ્નેહ, આશ, ભક્તિનું હતું નિદાન સત્ય એ,
 બાલ્યકાળ-ધર્મમાં ય દેવડી અમર્ત્ય એ.

એહ માટ બોલ કેં નટો સમા શું બોલતા,
 રમેલ વસ્તુ સર્વથી ય નિત્ય જ્ઞાન હોળતા,
 કલા તણી ય પ્રેરણા ગઈ, અને ગઈ કળા,
 ‘બાવલી’ વિના હવે રહ્યા છ આંહી બાવલા !

વાયુ વાય,
 પુખ્ત બે પ્રકૃતિ થાય,
 વાયુ ને સુગંધ એ કયલીકે જાય એ વડી,
 બાહ્યકાળ-જિંદગી સુગંધ વાયુ શી ગઈ.

અનેક વેળા કલ્પના બની પડી ચ આવતી,
 વાવતી સુવાર્ણબીજ આત્મભોમમાં ઉડાં,
 સૌમ્ય વર્ષતી રૂપેરી આંદની થઈ રૂં
 અનેક હાસ્ય નિર્મળાં પ્રજ્ઞાનમાં ઉગાડતી.

હવે ન કલ્પના કદી ચ રૂં એકવાં ધરે,
 મૃત્યુલોકનું કદી ન દિવ્ય સ્વર્ગ એ કહે,
 પ્રકૃતિ બાહ્ય હાસ્ય હાય !
 સર્વ જાય !

બાળબેલ, સ્વપ્નમહેલ !
 મહેલ એ ગયા તૂટી,
 સ્વપ્ન એ ગયાં છૂટી.
 કાળ લે ગયું લૂંટી !

—સ્મૃતિ તણા ચ કાંકરા
 ધૂએ છ કાળના ઝરા,
 છતાં ઘસાય ના જરા—
 રહ્યાસહ્યા જ એ રહેલ.

કદી નદીતટે, કદીક હોડલાં મહીં જતાં,
 વ્યોમતારલા તણી સભા ભરી ય બેસતાં;
 અને સુવર્ણરેત ત્યાં કદીક ખોળલેં ભરી
 પૂલ કે શિવાલયો બનાવતા ફરીફરી.

બાગ ગોળ ચોતરે કરી મળા ઘણીઘણી,
 ફૂલછોડ સાથ બેઉ ફૂલ ને કળી સમા
 ખેલ ખેલતા, કળી ય ચૂંટતા વિના તમા-
 બાળકો સમા ન ત્યાં-જશું હવે થઈ ઘણી !

તાપીસ્નાન,
 નર્મદા તાણું જ પાન,
 પાપમોચની ગણાય એક એ જ ગંગધ્યાન;
 તીર્થઘાટ,
 ઐતિહાસ મુદ્કવાટ,
 અનેકવાર આમ્ય હાટ,

ઘણી ય વાર સાથ બે આહો જતાં ફૂદીફૂદી,
 પ્રસંગસાર ગોઠડી આહો કરી બુદીબુદી,
 સર્વ એ ગયું ગયું, રહ્યું જશે યથા સમે,
 અર્ધ જિંદગી ગઈ ન અર્ધ બે રહી જમે.

સમુદ્રદર્શને ચડ્યા હતા બપોર પહોડશૃંગ,
 વહે નિસર્ગ નાદમાં અનંત હેતના અલંગ,
 સાંજના અમે ગૂંથ્યા સુવર્ણસ્વપ્નના તરંગ,
 તરંગબળમાં ભરેલ બાદ્યકલ્પના ઉમંગ;

શૃંગની તળેટી થાય ને ઊંચે ચઢ્યા તરંગ,
જવલંત સર્વ એ પરે ચઢ્યા નવીન આશરંગ;

ઓમ પાર,
દષ્ટિપંથની ય ખડાર,
સર્વ એ ઊભા હશે શું એક હાર,
રૂપેરી તારલા જડેલ સ્વર્ગનાં સુવર્ણદ્વાર?

કાળની વિશાળ પાંખ,
વીંઝાય મસ્તકે અથાગ,
ઝંખવાય આત્મઆંખ,
ને વધે છ મોહ રાગ—

દેહની સુરંગમાં પડ્યો છ આત્મહીરલો,
કાળના ક્રમે વળી દટાય એ હજી ઊંડો,
નવેનવું થતાં અમૂલ્ય બાલ્યકાળ જે રૂડો,
જતાં જ હીર મેળવે કદીક કોક વીરલો.

કાળતોપચી તણું હતું ન ભાન જે સમે,
રેતદૂર્ગ બાંધતાં, ધન ય રોપતાં અમે,
અમે જ તોપચી થઈ ઉડાવતા જ સર્વ એ,
હવે ન આવશે ફરી પવિત્ર બાલ્ય પર્વ એ.

કાળના પ્રવાહમાં ફરે મનુષ્ય ફૂલડી,
સદૈવ અંધ જીર્ણ થાય એક દેહ-ફૂલડી,
ભૂતમાં ભમે વળી ભવિષ્ય ના વિચારતી,
જરી ય વર્તમાનને ન અંધ એ ય દેખતી.

અંધ થાય આજ આંખ,
ને કુપાઈ બાલ્ય પાંખ.
આજ જહેન ! વર્ષગાંઠ,
અંતરે વધે ઉચ્ચાટ !

અર્ધ જિંદગી ગઈ,
ન અર્ધ જિંદગી રહી;
ન ખેલમાં, ન બાલ્યકાળ મહેલમાં
જશે જ જિંદગી વહી.

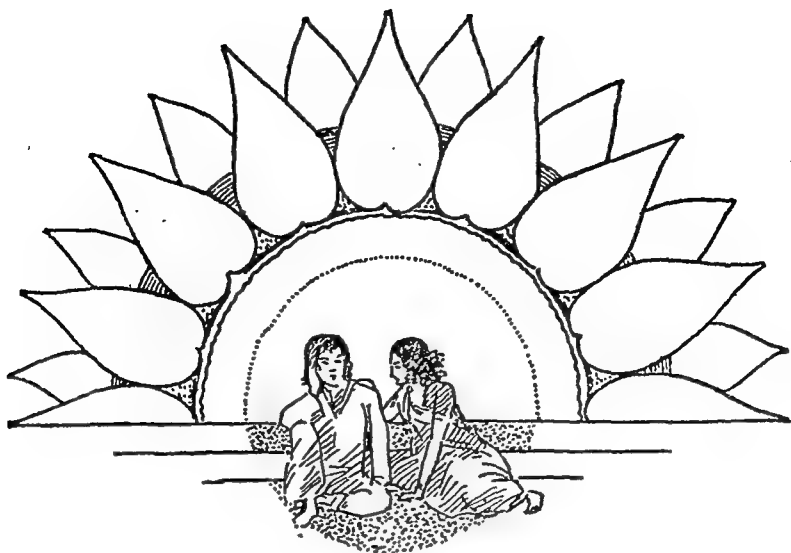

મા

• મંદાકાંતા •

બહાલી માતા ! શિશુ સમયમાં બોલતો કાલું કાલું,
ચાંદા પોળી-વિવિધ રમતે દીધ દહાણી અનેરી,
અંકે પોલી ખલલ કરતો નિંદ હું અર્ધઘેરી,
એવાં મીઠાં સ્મરણ મહીં એ ન્યાળતો એક બહાલું
રૂંડું આંકયું મુજ જીવનમાં પોત તારું નિરાળું:
ને જાગંતી સ્મૃતિ મહીં સ્ફૂરે કૈંક તારા સુનેરી
સંસ્કારોનાં, મૃદુલ સવિતા ! બીજ તો નિત્ય વેરી
પાળ્યાં પોષ્યાં ! અરર નગુણો, એ ઋણો કેમ વાળું ?

મોંઘી માડી ! જીવન-ભરતી-ઓટમાં તું જ ઇન્દુ,
તારી આણે મુજ ઉર ચડે ઊતરે ઊર્મિસિન્ધુ;
મારે માટે સદાય જનની ! આંસુડાં કૈંક સાર્યાં,
મારે માટે સુખ દુઃખ વળી તો ક્યાં ના વિસાર્યાં ?
માડી તારું સુલગ હસવું ક્યાંય બીજે ન ભાળું:
મૂંડું છું આ અરણ્યમાં, લે સહી કૃત્ય મારું.

યમલ

['યમલ' એ જોડીઆં ભાઈબહેનની એક અર્ધીઆછી કથા છે. અન્યોન્યાશ્રયી ભાઈબહેનની એ જોલડી, સાથે જ જન્મી, બાલપણનું નિર્દોષ જીવન વીતતાં સંસારનાં રંગથી રંગાયા વિના, સાથે જ દેવલોક પામે છે. ભાઈને સંસારની સ્નેહજ્વાલાનો એકાદ તણુજો લાગી જાય છે ખરો; અને દેવદૂતી સમી એની ભગિની એની આત્મકળી દાઝવા ન દેવા કંઈક સાધનરૂપ બને છે પણ ખરી; છતાં બહેનની માંદગી પ્રસંગે લાગણીવશ ભાઈનો સંયમ ખૂટી જાય છે અને એ આત્મહત્યા કરી ખેરે છે; એમ સંસારયાત્રા બંને સાથે જ પૂરી કરે છે.

બાલપણથી તે મરતાં સુધી ભાઈને બહેન વિના જરા યે ચાલતું નથી. કુમળું શૈશવ આનંદમાં વીતે છે (સૉનેટ ૧-૨), વળી એમાં બંને ભાઈબહેન લડે છે—એક થાય છે (સૉ. ૩-૪), પ્રાર્થના કરે છે (સૉ. ૫); નિશાળનાં યે ફક્ત સંસ્મરણો જ રહી જાય છે (સૉ. ૬); સુખનાં, હર્ષનાં આંસુ પણ ખીલે છે (સૉ. ૭). પણ પછી ભાઈના હૃદયમાં યૌવનની એકાદ ઉચ્છ્વળ વૃત્તિ પ્રવેશે છે ને એ સંસારમાં ઝાંઝવાનાં જળ જોઈ રહે છે (સૉ. ૮), અને એને જીવનમાં બધે નિરાશા જ લાગે છે (સૉ. ૯). નૈરાશ્યરણ્યમાં ભમતો, મૃગજળ પાછળ આથડતો એ છેવટે તૃષામૂઠ થાય છે; એ જ સમયે એની અંધલાકડી જેવી બહેનનો જીવનદીપ હોલાવાની તૈયારી થાય છે, અને વિયોગ-ભયે ઉન્મત્ત બનેલો એ મોતને ભેટવા વિષપાન કરી લે છે (સૉ. ૧૦). શ્રદ્ધાળુ બહેન

૧ શૈશવ

કુલીન જનની કૂળે ઉભય જન્મીને જોડિયાં
સુળે ઊછરતાં અમે, કંઈક તાતછાયા થઈ;
નચિંત થઈ નિત્ય શાંત મમતાળુ એ માવડી
કહે કુળકુટુંબની રસિક વાત રાત્રે વળી;
થઈ ઉભય ઠાવકાં ઊલટભેર એ સુશૃતાં,
ઊંઘાડી અમને સૂએ ચૂમી લઈ ધીમે થાળડી;
કદી રમત, સ્વપ્નમાં, અચલ સત્ય ઉચ્ચારતાં:
શું સ્વર્ગ વસતું આહો, સરલ શૈશવે યોગમે !

પીધી કુદરતે રહી અજળ વિશ્વની મોહિની:
કહે છ પલટાય સૌ; કદપિ વ્યોમ જાદૂગરો
કરી નજરખંધી ને ઉદ્દધિ હર્ષમાં કૂદવે,
હજીય ગિરિશૃંગને, વિવિધ રંગમાં દાખવે,
ધૂમંતર કરે હજી અળકતા નભે તારલા;
હતું અધિક જ્ઞાન એ સહુ રહસ્યનું શૈશવે.

૨ ધન્ય ઘડી

સુણ્યાં, અનિલ જે લવે અખિલ વિશ્વમાં મહાલતાં
સનાતન સુરમ્ય એ ગહન ગીત સૌન્દર્યનાં,

પ્રકૃતિપટપર પથરાએલાં આશાનાં કિરણો એને ઘતાવવા પ્રયત્ન કરે છે (સૌ. ૧૧); અંધારામાં ગોથાં ખાતું ભાઇનું મન પળવાર તો આત્મજ્યોતિ જોઈ રહે છે (સૌ. ૧૨), અને દેવદૂતી સમી એની બહેન એને આશ્વાસન પણ આપે છે (સૌ. ૧૩), પરંતુ છેવટે મૃત્યુશય્યા આગળ ઊભેલો ભાઈ વિષની પૂરી અસર જામી જતાં લથડે છે અને ઝંને સાથે જ આ લોકમાંથી ઊડી જાય છે (સૌ. ૧૪).]

૧ શૈશવ

કુલીન જનની કૂળે ઉભય જન્મીને જોડિયાં
સુખે ઊછરતાં અમે, કંઈક તાતછાયા થઈ;
નચિંત થઈ નિત્ય શાંત મમતાળુ એ માવડી
કહે કુળકુટુંબની રસિક વાત રાત્રે વળી;
થઈ ઉભય ઠાવકાં ઊલટભેર એ સુષુતાં,
ઊંઘાડી અમને સૂએ ચૂમી લઈ ધીમે થાળડી;
કદી રમત, સ્વપ્નમાં, અચલ સત્ય ઉચ્ચારતાં:
શું સ્વર્ગ વસતું અહો, સરલ શૈશવે યોગમે !

પીધી કુદરતે રહી અજળ વિશ્વની મોહિની:
કહે છ પલટાય સૌ; કદપિ વ્યોમ જાદૂગરો
કરી નજરખંધી ને ઉદ્ધિ હર્ષમાં કૂદવે,
હજીય ગિરિશૃંગને, વિવિધ રંગમાં દાખવે,
ધૂમંતર કરે હજી ચળકતા નલે તારલા;
હતું અધિક જ્ઞાન એ સહુ રહસ્યનું શૈશવે.

૨ ધન્ય ઘડી

સુણ્યાં, અનિલ જે લવે અખિલ વિશ્વમાં મહાલતાં
સનાતન સુરમ્ય એ ગહન ગીત સૌન્દર્યનાં,

લણી તરુવરો કરે અધરપાન માધુર્યનાં,
 અનેક હિમશૃંગને રવિકરો જ ઓગાળતા;
 નિર્સર્ગરચના મહીં ય પણ ધન્ય સૌ ગાળતાં;
 કણેકણુ લળે અને પ્રગટ થાય ચૈતન્ય ત્યાં,
 ઢળે નલવિતાનમાં વિરલ દાન વાત્સલ્યનાં,
 કલામય વિધાન એ ઉભય સંગમાં લાળતાં.

ખરે જ મુજ માટ શું પ્રકૃતિ સ્વાંગ ન્યારા સજે !
 પ્રમાણું મહિમા નકી કંઠક ગૂઢ શિક્ષા હશે.
 ખરે, જગ વિષે સદા પ્રકૃતિ એક સાચો ગુરુ,
 પ્રભો ! અધિક વાંછના જીવનમાં હવે ના ધરે.
 લહો ઉભય સંગમાં સકળ રાસ બ્રહ્માંડનો,
 લહો પરમ લહાવ એ અભિનવા જ આનંદનો.

૩ અખોલા

દઢ સહજ વાતને અદકું રૂપ ખંને લડયાં,
 ન લોજન કર્યું, જરી રીસ મહીં અખોલા લીધા,
 જઈ ગૃહપૂણે—અસહ્ય ઉરભોર—છાનાં રડયાં,
 ‘હવે ન કદી ખોલું હું’ મનસૂળા ઘણા ચે કીધા.
 ઘડી ન પણ ચાલતું; ઉભય સન્ધિશૂરા છતાં
 ‘ન હું પ્રથમ તો વહું’ મમતમાં ડગે નિશ્ચયો;
 વિના કલહ સ્નેહની ન ઘટવાય ઉત્કૃષ્ટતા:
 અખોલ દિન એ ગયો, યુગ સમાન કેવો વહ્યો !

અખોલ રહીને ઊંડા મનનમાં હૂંખે માનવી,
જતાં જ તન ઓગળી, અલખ લક્ષ્ય એને થતું;
સમાધિમય જિંદગી ખલક ત્યાં રચાતાં નવી,
નિહાળું તુજ રૂપ જે સ્વજનકાળ પૂર્વે હતું.
ખુમારી ઊતરી જતાં થઈ સલાહ; કેવાં સુખી !
હતાં ભગિની ! સન્ધિ કે કલહમાં જ સૌથી સુખી ?

૪ સન્ધિ

ઉદાર ભગિની ! થયાં જીવન નિર્મળાં આ હવે,
ઉકેલ મૃદુ હાસ આ તરુ તળે શિલા આસને;
વળી મધુર અર્ધ વાણી ઉચરી, શિરે આલ ને
તળે અવનિ સાક્ષીમાં હૃદયસન્ધિ સોહાવીએ;
પ્રસંગ મૃદુ હાસ્યના પળ અમૂલ્ય સૌ કેવી એ !
દીધેલ વચનો કંઈ નહિ કદી ભૂલું હું તને,
કરાંગુલિ ગૂંથી વળી ફરી ફરી પૂછું : ‘ખડેન ને ?’
હકાર સૂચવે જ તું :—સ્મરણપોથી બે ખોલીએ.

અભિન્ન રહીને થવા લય અનંત વિશ્રામમાં
ભળી જીવનઠહેણ નિર્મળ થતું વહે આપણું,
ભળે ગહન ઐક્યમાં યમલ એમ આત્મા તાણું,
હજીય દઢ શુદ્ધ શાંત વધુ ગાઢ ઉદામમાં
વિશાળ પદમાં હજીય—વિકસાવી વાત્સલ્ય એ
કૃતાર્થ થઈ સાધીએ અલખ સન્ધિ સાદૃશ્ય એ.

૫ પ્રાર્થના

સદા વિમલ રાખજે જીવન એા કૃપાના નિધિ !
 નથી કઠિન કેં વ્રતો, સ્તવન તાહરે ધ્યાનથી,
 ન વા લજન પૂજનો ક્રીધ, ન પુષ્પમાલા ગૂંથી,
 ખરા હૃદયથી નથી કદી ય નામમાળા ક્રીધી;
 અગાધ તુજ શક્તિના આશુ ગણી પ્રસાદી લીધી;
 સચેતન કણેા લળી પ્રગતિમાન આત્મા તુંથી
 છુટી રૂપ ધરી અહીં ઉભય એક સત્સંગથી
 સદા વરસતી જગે વિમલ સ્નેહધારા પીધી.

પ્રભો ! હૃદયમાં ઊગી અચલ એ ન શ્રદ્ધા ડગે,
 સ્વરૂપ અમ છાંડીને ઉભય એક થૈ પ્રાર્થીએ;
 સદોદિત રમે ત્યાહાં પરમ મૂર્તિ ન્યારી દગે,
 અરૂપ તુજ રૂપ હો ! રૂપ અરૂપ એ વાંછીએ;
 વસે ઘટઘટે બધે, સતત જ્યોતિ રૂપે ઝગે,
 થઈ ન રહીએ અમે અકળ દિવ્ય શું જ્યોતિ એ ?

૬ સૂકી પાંદડી

સ્મરે છ પ્રિય બહેનડી ! સમય; ફૂલવાડી થકી
 લઈ કલમ પાટી બે રસળતાં નિશાળે જતાં,
 ગુલાબ બટમોગરો બકુલ માલતી મહેકતાં
 ચૂંટી ફૂલકળી નમાવી મૃદુ ડાબળીઓ બધી,
 કદીક તુજ પાલવે—મુજ રમાલમાં એ કદી
 ગ્રહી, સકળ ગુચ્છ એ પ્રભુપદે ધરાવી, બધાં

સૂંધી ઊલટલેર, સૌ પઠન પુસ્તકે દાળતાં;
નિહાળ ભગિની! પવિત્ર કૂલપાંદડી એ સૂકી

કિશોરવયની અમૂલ્ય રસદહાણુ સાથે લઈ
હવે થઈ પ્રીકી વળી સહુ સુગન્ધ ઊઠી ગઈ;
જલે, અનલમાં, કહીંક પધરાવવી એ ઘટે!
ન શીઘ્ર અમ જિંદગી-જીવનની ય ચિંતા મટે!
કિશોરવય ને કિશોર-વય-સોણલાં એ ગયાં,
જૂનાં સ્મરણુ મીઠાં અરર ઘોળવાનાં રહ્યાં.

૭ આંસુ

અમૂલ્ય તુજ અશ્રુ એ: ઉમળકો ઉરે આવતાં
(ન હોય ઊતરી આહીં સુભગ ક્રોધ દેવી પરી)
થઈ વદન માહરં, મૃદુ ચૂમી લલાટે ભરી,
દળાવી શિર ગોદમાં, ઉર કપોળ પંખાળતાં,
અને હૃદયથી ય શ્વાસ ધળકાર સાથે થતાં,
સર્થે અમર અશ્રુ એ તુજ પવિત્ર ગાલે ઠરી,
વદે ગહન પાઠ જે વહી શકે ન વાગ્યા જરી;
વહો વિરલ આંસુડાં! હૃદય શાંતિ રેલાવતાં.

નથી અફળ એ વહ્યું: સકળ રાત્રિ ઓથારમાં
ઝગે છ શશિ તારલા, સહુ થકી અમોલું મને,
વસ્યું જ જઈ એ ઠર્યું છ સ્મૃતિ રત્ન ભંડારમાં,
કરી જતન જાળવું પ્રિય અનન્ય એ રત્નને.

ચૂમેલ અસીખુન્દ એ તુજ અનંત વાત્સલ્યનું,
રૂંડું સ્મરણ ધન્ય ચિહ્ન ઉર સન્ધિ સાફલ્યનું.

૮ આશાતૃષા

અતૃપ્ત મનડા અરે! વિવિધરંગી તૃષ્ણાબલે
ભમે ક્યહીં ક્યહીં અશાંતિ ઉકળાટ ઉદ્દેગમાં?
ત્યજી નિકટ કર્મ, ધર્મ મહીં ચે રહી બેતમા,
નિશાન વિણુ ઊઠ તું, કંઈક જ્ઞાન તે ચે ભૂલે;
ઝૂલંત દિનરાત તું નવનવીન આશાઝૂલે,
'ઘણું, નવ ઘણું' વદે, કર ઘડેલના ત્યાગમાં
ધરે અધિક હોંસ તું, વળી અનેક સંકેતમાં
રહે બસ રચ્યુંપરચ્યું; નહિ તરંગ એકે ફળે.

વસંત અભિલાષ આશ ફૂલ-હાર ગૂંથી જતી,
અને જીવનકુંજ રમ્ય મધુરી લીલી ભાસતી;
સુકાય ફૂલપાન ને નવવસંત પાછી ફરી
સજીવન કરે, દિલે નહિ વસંત આવે ફરી.
ઉમંગ અભિલાષ એ—અરર રાનવંટોળ શા
પળેપળ વધે, છીપે મૃગજળે ન આશાતૃષા.

૯ નિરાશા

ઝરા વિમળ શોધતો પ્રણય મૈત્રી વાત્સલ્યના
કમંડલ લઈ ભરું, ન શુચિ સ્નેહદાતા મળે,

છલાછલ ભરાય ના હૃદયપાત્ર એ કે। સ્થળે;
હલાહલ ભર્યાં વિનાશકર આત્મજાળવદ્યનાં
દીઠાં વિવિધ રૂપમાં ઝરણુ સર્વ રે એટલાં,
અને નજર ના પડે કિરણુ ક્યાંય રે આશનું;
ઊંડા મનનકુંડમાં ડૂબી વળી ઉદ્ધારી બનું,
પ્રહાર વિધિના કહો સહન તે કંઈ કેટલા ?

અહો ! અખિલ વિશ્વમાં પ્રણયના કુવારા ઊડે,
ન શું મનુજ એકમાં પ્રણયના કુવારા સ્ફૂરે ?
જુએ કકળતો તથાપિ જન કે દિલાસા ન દે,
અને પળપળે ધીમે જીવનમાં નિરાશા વધે;
કમંડલ ભરાય ના, અરર એ વ્યથા ક્યાં કહું ?
થઈ તૃપિત-અંધ-હું મરણને નિમંત્રી રહું.

૧૦ વિષયાન

ભર્યું દિલ રહે ડૂમે, સુખન કે ન આંસુ સરે,
વિયોગ વસમે થશે—નવ સહેલ એવો કદી;
સમીપ રહીને હવે વચન સાંત્વનાનાં વદી
હુઃખી હૃદય ઠારશે તુજ વિના ન કે જહેન રે !
જતાં વિવિધ વાંછના અશુભ એક તૃષ્ણા તરે:
મરે, જીવનઅંત, હા ! વિષમ એ વિચારે વહું,
ભલે અધમ માર્ગ એ. મનુજ ધર્મે ત્યાગી થહું
અસહ્ય ઉરવેદના; અવધિ ભાગ્યની આ ખરે !

ઓલધી

વિશુદ્ધ ભગિની તણા જીવનમાં ફૂટી માંદગી
ભયંકર થતી ગઈ, નવ ટકે હવે જિંદગી;
કર્યું જ વિષપાન મેં, સુખદ એ જ પીતાં ગણ્યું.
અનંત દુઃખ ઔષધિ! અરર જ્ઞાન આધું રહ્યું,
ન એ કંઈ જ જાણતી—જીવનની ઘડી હું ગણ્યું,
સુણું અરર હાય મૃત્યુ ખખડાવતું ખારણું.

૧૨ શ્રદ્ધા

ન હામ કદી હારવી; પ્રકૃતિ શુભ્ર જ્યોતિર્મયી
નિર્સર્ગરચના મેહીંય બહુ દાવ એવાં રમે,
મનુષ્ય સહુને દયા વિણ વિરાટ રૂપે દમે,
સુકોમળ તથાપિ એ થઈ પ્રચંડ ને દાનવી
ધરે વિવિધ રૂપ ને ગગનદીપ દે હોલવી;
છવાય ત્યહીં સ્લાનતા, નભ થકી ઢળે એ સમે
મનુષ્યહૃદયે નિશા ભયં કરુણ છાયા ધીમે,
છતાં પલકમાં રચાય ત્યહીં સૃષ્ટિ આખી નવી.

અદીક ઝગતું રહે કિરણ નિત્ય શ્રદ્ધા તાણું,
મહોદધિ થકી ભરી પ્રકૃતિ ખોળલો અંજલિ,
ભલે તિમિર કાળ—તો ય ધરી રૂપ સોહામાણું
રચે ધનુકમાનમાં અજળ દિવ્ય રંગાવલિ.
નથી દુઃખદ આંસુએ સભર પાત્ર આ સૃષ્ટિનું,
રહ્યું છ અહીં અશ્રુમાં વિરલ એક શ્રદ્ધા-ધનુ.

૧૨ જ્યોતિ

ભાઈ-‘રહે, પલક તો રહે! જઈશ ના હવાં દૂર તું,
ભલે વચન ના વહે મમ સમીપ મૂર્તિ ગ્રહું;
ખંધું ખલકતું અમી નયનમાં લસી જે રહ્યું,
ઠરી અળકતું દીસે ટપકવા અધીરૂં બન્યું,
ઝીલીશ મમ પોપચે નયનની તૃષા છીપશે,
પ્રભા પ્રગટશે વળી જીવનમાર્ગ દર્શાવશે.

જઈશ નવ બહેનડી! પરમ દર્શને તાહરાં
ભુલાય તનભાન, ભાન જગનું ય, ને ન્યાળતાં
અદેહ-વણ રૂપની-ઝગમગે અનિર્વાચ્ય તું;
વિકાસમય જ્યોતિ એ પ્રકૃતિ, પ્રેમ, સૌન્દર્યની-
નવી કૃતિ દીસે સનાતન મહા ઊંડા સત્યની-
અને જગ ખંધું લહું પરમ જ્ઞાનમાં લીન હું,
વિશાળ જગચિત્રની કલગી રૂપ તું ત્યાં તરી
દેગે સતત ભાળવે, પરમ જ્યોતિ ચૈતન્યની.’

૧૩ આશ્વાસન

બહેન-‘પ્રસન્ન વદને હવે સુખદ મૃત્યુ સ્વીકારવું,
ભલે ધબકતાં ત્રૂટે હૃદય તો ય મૂળું સહો,
ઊઠે અગન આંખમાં તદ્દપિ આંસુ ખાળી રહો;
હવે જીવનઅંત કાળ, શિદ્ધ ભેટવું છૂટવું

અને વધુ દુઃખી થવું? ઉરસમુદ્રને મંથવું,
મળે નવ મળે સુધા, પ્રભુપદે ધરી ઇન્દ્રિયો,
જગાવી ઉરજ્યોતને, સ્થૂલ સુખે જ હાસ્યોર્મિઓ
પ્રસારી પ્રિય બન્ધુ યો! ઘટિત દૈવદીધું પીવું.

નથી જ છૂટકો જ્યહાં ચલન માનવીનું જરી,
વિયોગ વિધિએ લખ્યો, લિખિત લેખ તે ના ટળે,
થશે મિલન આપણું પરમ શાંતિસ્થાને ફરી,
સુખે ઉભય પ્રાર્થીએ—અચલ ભક્તિ નિત્યે ફળે—
અનંત પદમાં લઈ સુભગ મૃત્યુ ધનવંતરી
સજીવન કર્યા વિના ન કદી દીર્ઘ વિશ્રામ લે.’

૧૪ અશ્રુદાન

સદૈવ બલ અર્પતાં નવીન જીવ, આશા, પ્રભા,
હતાં અધબૂલેલ એ નયન આંસુ ઝાંખાં જરી;
થઈ શ્રમિત પાંપણો નિરખતાં જ એકી ટસે
ઊંચે ગરક ગ્લાનિમાં, વદન સ્તબ્ધ ચિંતા ભર્યું;
જીએ નયન લેખવી અદ્ભુતબંધ બંધુ, ત્યહાં-
નમ્યો કર ધીમે, ફૂણો કર ગ્રહી, ગૂંથી અંગુલિ:
હતી અબલ આજ બન્ધુકર દાખવાને હવે:
નીચે ભગિનીનેત્રમાં ઉભયનાં ભખ્યાં આંસુડાં.

સમુદ્ર દુઃખનો ઉરે ઉભયનો વલોવાઈને
સર્થો નયનકુખીથી ઉભયનાં સુધાગિન્દુ એ;

ઘડયું વિષ રગેરગે—લથડતા સ્વરે ‘ઝહેન ચો!’
વઘો;-શરીર કંપતું, ઢળી પડ્યો, ગદ્ય ચેતના!
અચેતન બની રહી યંમલ અન્થિ ચો કુમળી!
ભાળ્યા જીવનતંત્રીનાં સૂર અગમ્ય સંગીતમાં!

દર્શન

• દ્રુતવિલંબિત •

પ્રકૃતિ મંદિર લબ્ય વિશાળ ત્યાં
મનુજ ધર્મ સનાતન ઊગતો,
હૃદયરંજન મૂર્તિ નિહાળતાં
અચલ ભક્તિ થકી મનુ પૂજતો;
સુભગ દર્શન મૂર્તિ તણાં કરે,
મનુજ પામર લબ્ય થઈ ફરે.

પ્રકૃતિપૂજન ધન્ય પળે કરી
હૃદયભાવ ભર્યા અતિ નિર્મળા,
થઈ પ્રસન્ન નવું રૂપ એ ધરી,
જીવન મૂર્તિ જની મુજ એઈલા!
અવનિબંધોમ ઉરે રમતી ફરે,
જીવન પુણ્ય થકી મુજ પાંગરે.

પ્રકૃતિ મંદિરમાં રહી એ વણે
સકળ વિશ્વ તણી રચના, લીલા,
મનુજ આત્મ ન હોત ન આપણે,
પ્રભુ વસ્યો કયહીં હોત? અહો ઇલા!

અચલ ભક્તિ યુગેયુગ આદરે,
તુજ થકી પ્રભુદર્શન હું કરે.

મુખ અખોલ વહે શુભ આરતી,
નયન બંધ જ ભક્તિ થકી લસે;
નમન હું ધરે એ પ્રતિમા પ્રતિ,
હૃદય દર્શનથી હળવું હસે:

અહીં અરણ્ય સમા મુજ અંતરે,
સુભગ દર્શન એ વસજો ઉરે.

નયનના મૃદુ આ પટપોષણે,
સ્મૃતિ પવિત્ર વણી નિજ કલ્પના
કંઈ અલૌકિક ખેલ નવા રચે,
અનુભવું ઊભરા ઉર હર્ષના;

મધુર દર્શનથી તુજ ઓ ઇલા !
જીવન-વિશ્વ તણી ઉકલે કલા.

પ્રકૃતિ તાંડવ શી રમણે ચઢી,
નયનદર્શન શક્તિ લઈ હણી;
સૂરજ ચન્દ્ર તણી નિજ આંખડી
નવ કરે દિનરાત મીંચામેણી.

નયન અંધ જુઓ નહિ કેા દિશા,
મુજ ઉરે સહુ આવરતી નિશા.

અતિ અશાંત હતું નલ જ્યાહરે,
હૃદયમાં ઢળી કેા વિષવાદળી;
રજની શ્યામલ પાલવ પાથરે,
ઉરતાણી સહુ શાંતિ ગઈ ટળી:
મનનદીપ નિરંતર હું કરે,
અચલ ભક્તિ હવે ઉરમાં ભરે.

સુખ અનંત હતું મુજ રંકનું
સકળ એ ક્ષણમાં વિધિએ ગ્રસ્યું,
જીવનમાં પ્રસરે વિષ ડંખનું,
અમર દર્શન નેત્ર થકી ગયું.
રગરગે વિષ એ વહતું હતું,
હુઃખ અસહ્ય સહ્યું નવ એ જતું.

‘વિમલ અંતરદીપ શિખા હવે
મૃદુલ કેા લહરી થકી ધ્રૂજશે;
અતિ પવિત્ર રહી ધૂપમહેક એ,
હૃદયમાં પથરાઈ ઊડી જશે ?
હૃદયમૂર્તિ વિના અટૂલો ફરે ?
કંઈ ન આશ પ્રસાદ તાણી ધરે ?

કરે ન દર્શન જો તુજ હું હવે,
મરણનું પછી એક જ સોણલું;

રહી જ આશ પછી નવલા લવે,
 અગર તો તુજ જ્યોતિ મહીં ભળું:
 નવ ગમે રમવું અહીં એકલાં,
 નયનથી ગઈ દૂર ક્યહીં ઇલા !

જીવનમાં ફરી એ મૃદુ સોણલાં
 સુભગ દર્શ વિના નહિ ઊગશે,
 અમર નિર્મળ જીવનની કળા
 મુજ વિશે ન હવે પ્રગટાવશે ?
 ગત ઘડી ગઈ એ, ગયું એ બધું !
 વિધિ ! હજી કરવું કંઈ છે વધુ ?

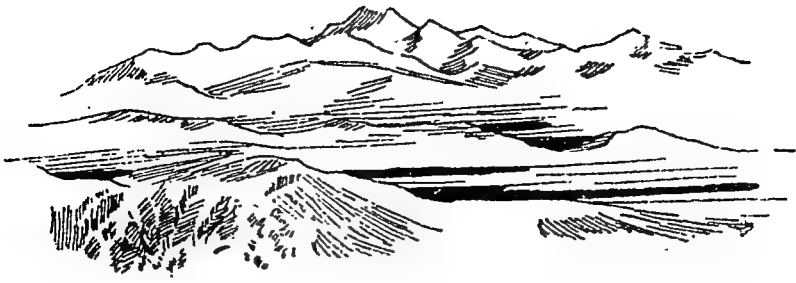
(સૉનેટ)

ક્ષિતિજ સાંકળ ચોગમ છે જડી,
 અવનિબંધન શી પગ શૃંગલા;
 સમયકેદ વળી વિધિએ ઘડી,
 અહીં થકી ક્યમ ઊડી શકું ઇલા ?

નવ દઉં ફૂલ કે ફૂલપાંખડી,
 અચલ ભક્તિભર્યા મુજ એકલા
 હૃદયથી દઉં અર્ધ્ય તાણી ઝડી,
 યુગ રચે નવ ભક્તિ તાણી કલા.

થઈ જશે ક ની જીવન જે ઘડી
આહીં થકી ભીડી એ પ્રભુસોણલાં,
આમર દિવ્ય થશે પણ એ રૂડી;
આરર! બંધન તો આહીં કેટલાં !

સુભગ મૂર્તિ તું દર્શનથી ટળી,
હઉં હવે ઉરઠારક અંજલિ.

કુંચનજંઘા

• દ્રુતવિલંબિત •

૧

પ્રકૃતિ ગોદ ત્યજી અવકાશની
તિમિરના થર સૌ અળગા કરે,
અવનિ લહાણુ સુવર્ણ પ્રકાશની
લઈ સચેતન ત્યાં ફૂદડી ફરે:

સહજ તેજ ખરે નભ-મોડથી,
કિલકિલાટ કરે વનપંખીડાં;
મધુર ધૂપ ઊડે ફૂલછોડથી,
અમકતાં ત્યહીં આકળગિન્દુડાં:

ઊઘડતાં પટ તારકથી ભર્યાં,
સુભગ સુન્દર ખેડો ઊઘડે જ્યહાં;
તિમિર ધુમ્મસ આકળ ઓસર્યાં,
પ્રકૃતિ નાટ્યવિધાન રચે ત્યહાં:

પલકમાં સરજે નવલી ઠલા,
વિમલ અંતર વિશ્વ તણી લીલા.

ઉઘડતું પરપ્રહનું સોણતું
સમયના દઢ બંધનમાં ફરે;
જગતનું ટહુકે પરભાતિયું,
શબદ શ્વાસ નવેસરથી ધરે:

સકળ વિશ્વ તણા બની શ્વાસ બે
અનિલ પ્રાણ રૂપે ધબકી રહે,
મધુર મંજુલ એ રચી રાસ બે
અકળ કાળ તણા ઉદરે ફરે:

ગહન મંત્ર હિમાલયશૃંગનો
અખિલ વિશ્વતણા આણુ અંતરે
દઈ, હિલોળ ઝીલી તરુવૃન્દનો
નીરવ પ્રહ્લ સજીવન એ કરે:

ઉકલતાં મુજ જીવનસોણલાં,
શબદ મંગળ હું સમરૂં ઇલા.

પ્રથમ મંગલમૂર્તિ ઉષા હસે,
અવનિ વ્યોમ ચરાચર નાચતી;
અરુણ હેમકટોરી લઈ ધસે,
રજ સુવર્ણ દિગંત ઉબળતી:

મૃદુ ઉષા તણી દિવ્ય કરાંચુલિ
હજી અગોચર અંકુર છાંટતી;

પ્રકૃતિને યનવી નિજ ઠીંગલી
જીવનરેખ થકી શણગારતી:

સકળ મંગળ એ નિજ રંગને
લઈ સુકોમળ ત્યાં ચીતરી રહે
ધવલ શુભ હિમાલયશૃંગને;
સરિત રંગ તણી ગગને વહે:

કદી ઉષા તણી હું લઉં જો કલા,
સહજ હું ય ન શું કરું એ ધલા!

૪

રમતીઆળ જતી કંઈ વાદળી
રૂપલ દર્શન માટ ઠરી ઘડી,
સકળ વાદળ-સાગરમાં ભળી
દઈ રહે ફરી શીતળ છાંયડી:

શિવશિખા સમ શાંત સમાધિમાં
શિખર એક જીએ નવલી લીલા,
ચીતરતો રવિ વાદળમાળમાં
ધવલ કંઠ ગૂંથ્યાં ફૂલ રંગીલાં:

સૂરજ રોષ વધે શરમાળ જે
વહન વાદળધુમ્મટમાં લીએ,
અચળ ભવ્ય ઊભો શિવરૂપ જે
ગહન દર્શન કંચનજંઘ દે:

૮૫

વિધિ મને કહી ઉચ્ચ જની દમે,
રમતીઆળ ઇલા તુજથી શમે.

૫

પલકમાં ફરકે નભલોચન,
ધવલ શૃંગ સુમંગલ દીપિકા
પ્રકટતી સુરખી મનમોહન,
રજનીનાથ તણી અભિસારિકા !

ગગન ચંદ્ર વેા ચમકાવતી
નયનપંથ દિગંત શિખા તરે,
ગગન ભવ્ય દેવે ભભકાવતી
રૂપલ શૃંગ હવે ભગવાં ધરે:

સમય મંદગતિ થઈ હાંકતો,
અવનિ વેગ ધરી ફૂદડી ફરે,
દિવસ રાખ થઈ કજળી જતો,
ગગન ગોદ મહીં પછી નિંદરે:

તુજ ખલે પળ હું જરી નિંદરે
ભુખર કંચન દર્શન ના કરે.

૬

તિમિરપાલવ પાથરતી નિશા
ગગનધુમ્મટમાં મઢી તારલા

અમક લવ્ય ભરે સઘળી દિશા,
નયવતી વળી શ્યામલ આલલાં:

અવનિ મસ્તક કાજળરેખથી
અવનવાં ચીતરામણુ જો કરે,
પલકમાં વળી રૂપલમેખથી
ધવલ રૂપ અનન્ય ળધાં ધરે:

શીતળ ચાંદલીઓ નભ ઊગતાં
ગહન-લવ્ય-સુકોમળ-ઓ! મૃદુ-
મૃદુલ શૃંગ અલૌકિક શોભતાં,
રૂપ મનોરમ એકલનું વધુ:

અજળ દર્શન કંચનજંઘ ઓ!
દઉં ઇલા સહ અંતરવંદનો.

૭

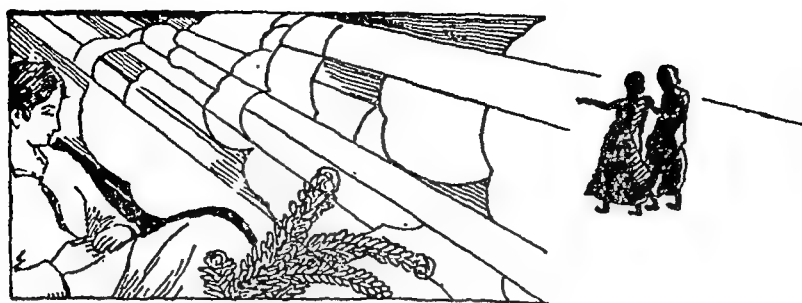
મહાર્યાં રસળે નભ આલલાં,
ગહનઘોર ળની ધરણીઉરે
તિમિરદૂર્ગ રચી અતિ શ્યામલા
નિજ ભયાનક રૂપ ત્યહોં ભરે:

તિમિર દિવ્ય સમાધિ અનંતની
સરજતી અતિ લવ્ય લવિષ્યને,
જઈ ઊઠે નિજ આતમતાંતની
મનુજ પારખતો પરખદને:

૮૭

મરમ અંતરનો લહીને સહુ,
પરહરી વસમાં વિધિબંધનો,
શિવસરૂપ થવા તલસે યાહુ,
અચલ યોગ ધરે શિવ શૃંગનો:

ઉભય આતમ-શૃંગસમાધિમાં
અભય યોગ ધરી જઈએ ધીમા!

સ્વપ્નું

• પૃથ્વી •

અહીં દિવસ તો કની ? પૃથિવિ સ્વપ્ન છે આ ઇલા !
 ઊગંત રવિ પૂર્વમાં—સકળ દેવસંભારણું
 ભરે પૃથિવિ સ્વપ્નમાં—વિવિધ રૂપ એનાં ઘણું;
 સુવર્ણમય ચીતરાય ત્યહીં સપ્તરંગી કલા.
 ન હોય રચતો પછી જગતમોહની શૃંગલા !
 કરે દિવસરાતનાં પૃથિવિ આંખમીંચામણું,
 અને જીવન સત્ય સ્વપ્ન સમ ભાસતાં આપણું;
 ખરે, પૃથિવિ સ્વપ્નમાં ઉભય આપણે સોણલાં.

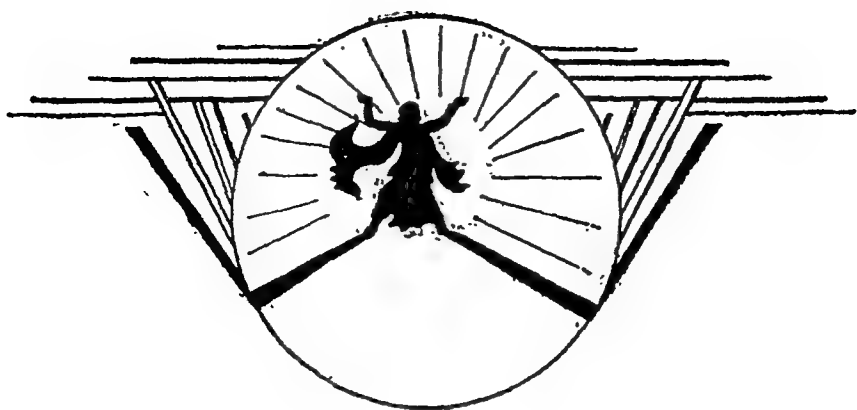
ઊડી પલકમાં જશે સકળ સ્વપ્ન સોહામણું
 અનંત ભવપાર જ્યાં જીવન આદિ છે આપણું.
 ભલે પૃથિવિ સ્વપ્ન એ પલકમાં જતું રે ઊડી:
 અહીં મુજ વિશે તને ભગિની ! ઠેરવું હું ઘડી
 અને રહું ઊભો સદા ય તુજ આત્મના તંતમાં,
 નિરંતર ઊડે પછી જીવન-સોણલાં સંગમાં.

કર્મણ્યે

• પૃથ્વી •

ફલે, નવ ફલે, તથાપિ કર કર્મ છે તાહરે
મનુષ્ય ! અધિકાર એ—કનકસૂત્ર એ સાંપડે.
કદાચન ભવિષ્યના અગમ કાલને કાંઠડે
શમે નવ શમે તથાપિ ઉરભેદનો આંતરો
જશે નકી ટળી અને ઉરસંબંધ જે છે ખરો
થશે, શ્રમિત જ્યાહરે ભવ-પ્રવાસના આકડે
વસે નહિ ઉરો ય જર્જરિત દેહને પોપડે,
નિરંજન થતાં થશે અમર બંધવાં બે ઉરો.

અને ઉભય સન્ધિસિદ્ધ ઉર ઐક્ય આત્મા સને
ત્યહીં નવ કહું તને—તું ય કહીશ ના—‘આવજે,’
ન કર્મ, દુઃખ કે કંઈ મનવિસામણા એ વળી
ન શોક ભય—જ્યાં જવું પરમ શક્તિમાં બે લળી,
કદાચન ફલે ન વા—પંટલ ચીરવા ભાવિના ?
ફલોઃ અમર આશમાં ભગિની ! એક આરાધના.

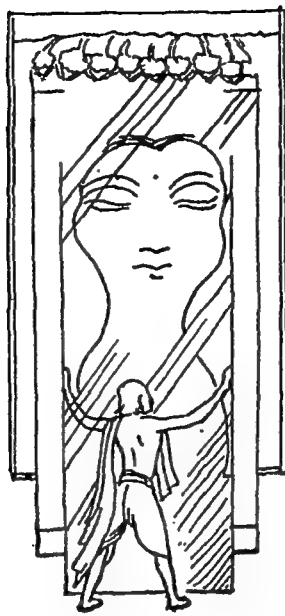

ત્રિકાળ

• ક્રુતવિલંબિત •

હુઃખદ ભૂત તણેા ભડકેા કરી
કદી ય ના સમશાન ફરી જતો;
સકળ શ્યામલ સ્વપ્ન દવે ધરી
કર મશાલ લઈ ફર ધૂમતો.
મરણના ભયને મૂળથી હરી
પડળ અંતરનાં સહુ છેદતો;
ભભૂકતી રણહાક થકી ભરી
ગગનમંડળ વીર ગળવતો.

અમર ભવ્ય ભવિષ્ય તું દોર ને
નવયુગો રચવા કટિબદ્ધ થા,
સરજ નિર્મળ દિવ્ય પ્રકાશને
કદી ય થાય ન જે ભૂતની કથા.
તુજ મહીં જીવવા નવચેતને
જગત સ્તબ્ધ બની નીરખે તને.

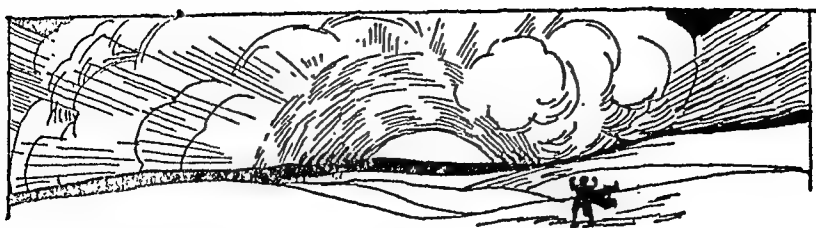
રમારક

• પૃથ્વી •

લઉં ફૂલછડી? સુગંધીમય પાંખડી? કે ઘડી
શિલા શકલને અખોલ વહને ચ વાચા હઉં?
વિરાટ નભમાળથી ચકચકંત તારા લઉં,
ધરૂં ચરણમાં? પળેપળ રચું નવી દીવડી?
સહસ્રકિરણાવલિરચિત દીપતી રાખડી
થકી અચિત વિશ્વનાં પરમ પંચતત્ત્વો સહુ
તણા અચલ ચિત્રની જ રમૃતિ એક તારી ચહું;
કિયું રચું કહે? અનંત યુગરાજથી ચે વડી!

હતી રમતીઆળ તું—સરલ શાંત ગંગોદક—
સદા પતિતપાવની, કમલરેખ શી વિસ્તરી,

વહી ઘનગભીર નિત્ય મુજ જીવને નિર્ઝરી,
ઊંડંત જગતાતની અતિ વિશાળ કે। કલ્પના
સમી, તુજ મસે કંઈ નવીન હું રચું ભાવના ?
'ઇલા' શબ્દ એક એ જ નથી ભવ્ય શું સ્મારક ?

વદાય

• પૃથ્વી •

હજી ધૂમસમાળ આ તિમિરઘેયું ઘેર ત્યહીં,
અને તિમિરમાં ય મેં કહીંક દીઠ ભૂતાવલિ,
પણે ઊગમણું થતાં ઉરપરોઠની કુમળી
ફૂટી ટશર રંગની—કપિલરંગી કેવી રહી!

અમૂલ્ય પણ એ ઇલા! સકળ જો ઉકેલી રહી
વળ્યા વમળ જો દિલે, ધૂમસધૂપ સાથે ભળી
વદ્યા ગગનમાર્ગ ને સૂરજજ્યોતિ જ્યારે જળી;
હવે સતત ઘોળવાં સ્મરણ એહનાં શું અહીં?

ફરી નવ વદીશ રે શબ્દ ‘આવજે’ એટલા,
રહ્યા છ સ્મરણે હજી પ્રથમ ખોલ એ તાહરા,
સ્ફૂર્યા મુખ થકી કુંળા ફૂલસુગંધ જેવા સર્યા,
ઊંડા હૃદયમાં હજી મધમધે અહો કેટલા?

વદાય! સ્મૃતિખોલ જે, પ્રથમના ઉરે સંઘરી
રહી ગુંજશ એકલો નિત પ્રભાત આશાવરી.

પ્રણામ

• દ્રુતવિલંબિત •

તિમિર અંતરમાં પથરાયલાં,
વીજલડી ફરકી ચમકી જરી,
પલકમાં ઢહવા ઉરમાં સરી,
અહહ! તોય તને પ્રણમું ઇલા!

ગહનભાર હિમાલય શી શિલા,
નયનપાંપણ આ નવ ઊઘડે,
હૃદય દુઃખભર્યું વસમું રડે,
અહહ! તોય તને પ્રણમું ઇલા!

ભવપ્રવાસ વિશે જવું એકલાં,
શ્વસન આ અહીં શાંત—અશાંતિથી,
જીવનને ઘસડે વિધિસારથી!
જીવન-અંત, પ્રણામ તને ઇલા!

કાળરાત્રિ

• શ્રવણગીત •

વિષમ મેલભરેલ નિશાચર
 ખળખળે ડગલેડગલે ભમે;
 વિહરતાં વહી જંતરમંતરે
 નિજ ભયાનક રૂપ ધરી રમે.
 તિમિરની ધરી ખાલુક આહણી,
 અતિ ભયાનક કાળસ્વરૂપને
 નિરખવા ભડકા ઠરી હકિણી
 લઈ ભમે સઘળે નિજ ભૂતને.

દશ દિશા સમશાન સમી બળી
 અવનિ વાદળ રાખ થકી ભરે;
 વિષમ એ તિમિરે જગ ઝોગળી
 સકળ કાજળસાગરમાં તરે.
 તિમિર સંહરવા લઈ આશિકા
 ઉભય લે ધરીએ ઉઠ્ઠીપિંકા.

પ્રલય

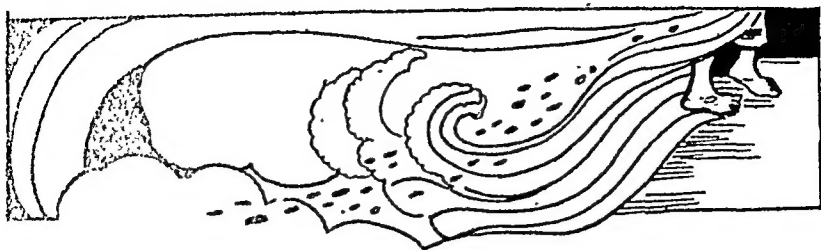
• દ્રુતવિલંબિત •

થનગનાટ કરી નભતારલા
સરર નૃત્ય કરી તિમિરે સરે,
ધૂધવતાં ફૂદડી ફરી વાદળાં:
પ્રલયકાળ દિસે જગનો ખરે!

તાણખ-બાળ નલે વીજળી ગૂંથે,
તિમિર ભસ્મ દશે દિશ ને ભરે,
ઉદધિછાળ ત્યહીં ધૂમવા મથે,
પ્રકૃતિ તાંડવ શી કરતી ફરે.

શિખર-કોઠ ભયાનક ફૂટતા,
જગતનાં સહુ ઇંધન ને તૂટે,
અનિલ વહ્નિ સમા ગૂંગળાવતા:
હૃદયઇંધન આપણું ના છૂટે.

પ્રલયઘૂંટ ઇલા લઇએ ગળી,
જઈ વિરાટ સ્વરૂપ વિશે ભળી.

પ્રયાણ

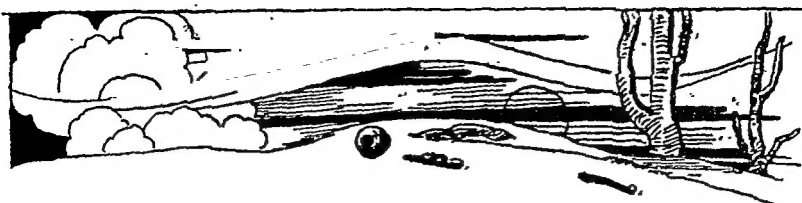
• દ્રુતવિલંબિત •

ગગનમાં સળગે સગડી સદા
અવનિનાં ઉર આ મૃદુ ડામતી;
મુજ ઉરે સળગ્યાં સ્મરણો બધાં,
અનલલાહ્ય નિરંતર એ થતી.

મરણ તો ચૂસશે વિષ ડંખનું,
સ્મરણ—ડંખ રહે પછી ના જરી:
ફેલક સંસ્મૃતિનું વણરંગનું,
સ્મરણ ધન્ય અધન્ય જશે ખરી.

ઉદય અસ્ત તાણી ન પ્રદક્ષિણા!
પ્રલય માટ બધું જગ થાકશે,
હૃદયકંપ અહીં જ વિચક્ષણા,
ભય ન એ મુજને જરી ચે કરશે.

જીવનઅંત—પ્રયાણ હવે કરે,
ભગિની ! રૂપ હવે નવું હું ધરે.

અવસાન

• દ્રુતવિલંબિત •

દિવસ નૃત્ય કરીકરી થાકતાં
રજની શ્યામલ પાલવ ઢાંકશે;
અવનિશાંતિ સુરમ્ય ઊડી જતાં
અકળ શાંતિ સનાતન લાધશે.

જીવન નૃત્ય કરીકરી થાકતાં
નિરવ શોક હવે ઉર ઠારશે,
સકળ સ્વપ્ન ભમે વિખરી જતાં
સ્મરણ એકલ એ સહુ ખાળશે.

જીવન ભેળ ધરે અવસાનના,
ઉર અશાંત થઈ ધબકે ઘણું;
મરણની રહી અંતર લાવના,
અવનિ પાર જવા અહીં હું વાળું.

દિવસ થોભ ! જરી તુજ થાકમાં,
શ્રમિત હું ય ભળું અહીં રાખમાં.

વિસર્જન

• શિખરિણી •

પ્રભો ! છંકારી હે સકળ ગ્રહ, તારા, ઉદ્ધિમાં,
અને સંકેલી લે ધડીક મહીં આ રાસ રમવા;
ચઢી ચોપાસે જો, પ્રલયપૂર વ્યાપે પલકમાં,
ગ્રહી લેજો માંડું દગજલ, ખૂટચે શક્તિમહિમા !

તૂટે ગેળી ગુહા, અનલ સરખા વિશ્વકરતા
ફરે અંબાવાતો, ફરીફરી બધું ચે જગ સીઝે;
ખૂટે એ વાયુ તો હૃદયભરમાં દાહ દવતા
નિસાસામાંથી ચે પ્રલયપૂર તો એક ગ્રહજે !

અને ખડાડોના જો, વીજતાણુબથી કોઠં જ ફૂટે,
ઉના અંગારાથી ગગનપટ વ્યાપે રજરજે,
પરંતુ વજ્રે શા દહ વીજકડાકા કદી ખૂટે,
અરે આ હૈયાની ઉરધળક એકાદ ગ્રહજે !

નિસાસા, આંસુ ને ઉરધળક સર્વે મુજ વહી
થશે નક્કી દેવા ! તુજમય નવા સર્જનમહીં.